

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ხელნაწერის უფლებით

თამარ ქარცივაძე

შარიფები და ფილალის დინასტია მაროკოში

ისტორიის დოქტორის (Ph.D) აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

წარმოდგენილი დისერტაციის

მ ა ც ნ ე

თბილისი

2015

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე

სამეცნიერო ხელმძღვანელები:

მერაბ ტიკაძე-ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი

ნანი გელოვანი-ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

ოფიციალური რეცენზენტები:

გოჩა ჯაფარიძე-ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

მირიან მახარაძე-ისტორიის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

დისერტაციის დაცვა შედგება 2015 წლის 20 მარტს, 16:00 საათზე ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სადისერტაციო საბჭოს კომისიის სხდომაზე.

მისამართი 0179, თბილისი, ი.ჭავჭავაძის №1, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პირველი კორპუსი, აუდიტორია №214.

დისერტაციის გაცნობა შეიძლება ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკაში.

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი:

ე.ბუაღავა.

ფილოლოგიის დოქტორი, პროფესორი

ნაშრომის ზოგადი დახასიათება
სადისერტაციო ნაშრომის აქტუალობა, კვლევის მიზნები და ამოცანები

მოციქული მუჰამედის შვილიშვილის, ჰასანის შთამომავლების შარიფების-ფილალის, იგივე 'ალავიტების მაროკოს სათავეში მოსვლა, ქვეყნის ისტორიის უმნიშვნელოვანეს პერიოდს წარმოადგენს. მრავალი წინააღმდეგობების და სიძნელების მიუხედავად, ფილალმა დღემდე შეინარჩუნა ტახტი. აღნიშნული დინასტიის კვლევას განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს „შარიფთა სახელმწიფოს“ „ნაკლებად შესწავლილი“ შუა საუკუნეების ხანის უკეთ გასაცნობად, ასევე იმ საკითხების გასაშუქებლად, რომლებიც მჭიდრო კავშირშია ფილალისთან.

შუა საუკუნეების ეპოქა, იმ დროს „წითელ მიწაზე“ მიმდინარე პოლიტიკურ-ეკონომიკური და კულტურული პროცესების გამო მისი ისტორიის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და საინტერესო მონაკვეთია.

სადისერტაციო ნაშრომი მიზნად ისახავს მაროკოს მმართველი დინასტიის – ფილალის ქვეყნის სათავეში მოსვლის, მისი დამკვიდრების და როლის შესწავლას სამეფოს ისტორიაში. ნაშრომში ასახულია XVII-XX სს. (1957-მდე) მაროკოში შექმნილი ვითარება, ყველა ის მარცხი და წარმატება, რამაც განსაზღვრა მისი მომავალი.

ნაშრომის სამეცნიერო სიახლე

ფილალის დინასტია არაერთი მეცნიერის კვლევის საგანი გახდა, მაგრამ ავტორთა დიდი ნაწილი შედარებით ნაკლებ ყურადღებას უთმობს შარიფთა წარმომავლობას, XVII-XVIII საუკუნეების მოვლენებს, რამაც გავლენა იქონია „წითელი ქვეყნის“ მომავლის განსაზღვრაზე. ამ პერიოდთან დაკავშირებით ფასდაუდებელ ინფორმაციას გვაწვდის მაროკოელი ისტორიკოსის აბუ-ლ-კასიმ ბ. აჰმად აზ-ზაიანის ნაშრომი, რომელიც ფრანგულად თარგმნა და კომენტარები დაურთო ო. ჰოუდასიმ. იგი გამოიცა ამსტერდამში სახელწოდებით "Le Maroc de 1631 à 1812". აღნიშნულ წყაროში, განსაკუთრებით კარგადაა წარმოდგენილი ფილალის მაროკოს სათავეში მოსვლის პირველი წლები, შარიფთა დაპირისპირება და სულთან ისმაილის მმართველობის პერიოდი. მასში დაცულია ისეთი ცნობები, რომლებიც დღემდე არ ყოფილა გათვალისწინებული სპეციალურ სამეცნიერო ლიტერატურაში. წინამდებარე ნაშრომი აღნიშნული მასალების განხილვის პირველ ცდას წარმოადგენს. გარდა ამისა, არც ერთი მეცნიერი ცალკე არ გამოყოფს საქალაქო ცხოვრებას და მაროკოს ევროპის სახელმწიფოებთან პოლიტიკურ და ეკონომიკურ კავშირებს. ამიტომ ევროპელებთან ურთიერთობის გარდა, წარმოვაჩინეთ სატახტო ქალაქების „სრული“ სურათი, რომელიც დღემდე მრავალი მეცნიერის ინტერესს წარმოადგენს.

წარმოვადგინეთ ცალკეული ტერმინები, დინასტიის მთელი ისტორია (1957 წლამდე) და ყურადღება გაავამახვილეთ XVII-XVIII საუკუნეებში მაროკოში შექმნილ ვითარებაზე, რამაც უდიდესი გავლენა მოახდინა მისი მომავლის განსაზღვრაზე. XIX-XX საუკუნეებში, განსაკუთრებით გაიზარდა კოლონიზატორთა ინტერესი მაროკოს მიმართ. 1921 წელს (1926-მდე) შეიქმნა დამოუკიდებელი რიფის რესპუბლიკა, რამაც საგრძნობლად შეარყია საფრანგეთისა და ესპანეთის მმართველობის რეჟიმი. საბოლოოდ, მსოფლიო გადაწველების დროს, დღევანდელმა მაროკოს სამეფომ ვერ გაუძლო იმპერიალისტური სახელმწიფოების შემოტევას, რამაც მიიყვანა ქვეყანა დამოუკიდებლობის დაკარგვამდე.

ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა

ნაშრომში „შარიფები და ფილალის დინასტია მაროკოში“ ჩატარებული კვლევის შედეგები საყურადღებოა მაროკოს ამა თუ იმ საკითხის გასაშუქებლად, რაც ნათელს მოფენს მისი ისტორიის შესწავლაში დღემდე არსებულ ზოგიერთ ხარვეზს. ასევე, სასურველი და საინტერესო იქნება მათი გამოყენება არაბული მადრიბის სწავლების პროცესში.

სადისერტაციო ნაშრომის აპრობაცია

სადისერტაციო ნაშრომის საკითხები მოხსენებების სახით წაკითხულ იქნა სამეცნიერო კონფერენციებზე. თემის ძირითადი დებულებები ასახულია სხვადასხვა სამეცნიერო ჟურნალებში გამოქვეყნებულ სტატიებში. სადოქტორო დისერტაცია მომზადდა **ი.ჯავახიშვილის** სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის, აღმოსავლეთის ისტორიის კათედრაზე.

სადისერტაციო ნაშრომის სტრუქტურა და შინაარსი

ნაშრომი შედგება შესავლის, ექვსი თავის (ქვეთავებისგან) და დასკვნისგან. მას თან ერთვის სარჩევი, ბიბლიოგრაფია, შარიფთა გენეალოგიის ორი ხე, მაროკოს სამეფოს პოლიტიკური რუკა, მაროკოს და რიფის რესპუბლიკის სახელმწიფო გერბები და დროშები, ფილალის დინასტიის სულთნების მმართველობის წლები. შესავალი წარმოადგენს მოკლე ექსკურსს საკითხის დასმისათვის – აღნიშნული დინასტიის შესწავლის ისტორიას. დასახელებულია ქართველი, რუსი, ევროპელი და არაბი მკვლევრები, რომელთაც გარკვეული წვლილი მიუძღვით არაბული მადრიბის ისტორიის კვლევაში.

I თავი „შარიფები“ („შორფა“) და ფილალის გამოსვლა მაროკოს პოლიტიკურ ასპარეზზე“ ეხება ტერმინების „შარიფ“ და „საიდ“ განმარტებებს, შარიფთა მოვალეობებს და მათ ადგილს ისლამურ სამყაროში. ვინაიდან, მადრიბის ამ რეგიონში პირველი შარიფები იყვნენ იდრისიანები, თავდაპირველად წარმოვაჩინეთ მოციქულის შვილიშვილის, ჰასანის შვილთაშვილის, იდრისიანთა დინასტიის (789-926) ფუქემდებელი მულაი იდრის I (786-809) და ის ძირითადი ბერბერული ტომები, რომლებიც დაკავშირებული იყვნენ ზემოთ ნახსენები პერიოდის მოვლენებთან. მათ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს ქვეყნის განვითარებაში.

II თავი „ფილალის დამკვიდრება მაროკოში და მოსვლა ქვეყნის სათავეში“ ასახავს მარინიანთა (1196-1428) ერთ-ერთი სულთნის, აბუ იაკუბ იუსუფის მმართველობის ხანაში (1286-1307), არაბეთიდან შარიფ ჰასან ალ-კასიმის მაროკოს სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში, კერძოდ თაფილაღეთის ოაზისში დასახლებას; მუჰამად ალი აშ-შარიფის (1631-35/6) „ხელისუფლების სათავეში მოსვლას“.

საუკუნეების მანძილზე, შარიფები არ ერეოდნენ ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში. ისინი მოსახლეობაში სარგებლობდნენ უდიდესი პატივისცემით და გავლენით. მათ მიაწერდნენ ღვთის მადლის - „ბარაქას“ ღოცვა-კურთხევის, სასწაულმოქმედ ზეციურ ძალას. შარიფებმა, როგორც თაფილაღეთის ოაზისიდან გამოსულებმა, მიიღეს გვარი ფილალი.

ზემოთ ნახსენები თავი წარმოადგენს ნაშრომის ერთ-ერთ მთავარ ღერძს, ვინაიდან იგი ასახავს მაროკოს ისტორიის ერთ-ერთ რთულ და საინტერესო პერიოდს, მის გაერთიანებას. გარდა ამისა, ყურადღება გავამახვილეთ დინასტიის რეალურ ფუქემდებელზე, მულაი არ-რაშიდზე (1664-72), რომლის წყალობით ქვეყანაში დამყარდა წესრიგი და იკლო სიდატაკემ. ამასთანავე, დიდი ადგილი დავუთმეთ მაროკოს ისტორიაში ერთ-ერთ ყველაზე სახელოვან

და ძლიერ სულთანს, მულაი ისმაილს (1672-1727), რომლის უღაო დამსახურებაა დანაწევრებული „შარიფთა სახელმწიფოს“ გაძლიერება და გაერთიანება.

როგორც აღინიშნა, ანარქიის პერიოდში 1631 წელს თავილაღეთის მოსახლეობამ დახმარებისათვის მიმართა მათ შორის ყველაზე პატივსაცემს, ალი აშ-შარიფს. მას დაუპირისპირდა დილაელი მარაბუტი ალ-ჰაჯი. იგი წააწყდა წინააღმდეგობას ცალკეული რაიონების მოსახლეობის მხრიდან, თუმცა მან მალევე უარი განაცხადა ტახტზე თავისი შვილის, მუჰამადის სასარგებლოდ. გადმოცემის მიხედვით, აშ-შარიფი სულიერად დაეცა. სულთან მუჰამად II-ს (1635/6-64) ასევე მოუწია შეჯახება მურაბიტ ალ-ჰაჯისთან. გარდა ამისა, მას დაუპირისპირდნენ მეამბოხე ბერბერები, მიემხრნენ ზედა გირის, მაკილის, აჰლაფის, სეგუნას არაბული ტომები. წლების მანძილზე, სულთანი იბრძოდა ძალაუფლების განმტკიცებისთვის, რასაც მრავალი ადამიანის სიცოცხლე შეეწირა.

1664 წელს, ანგადთან მულაი ალი აშ-შარიფის ერთ-ერთმა ძემ, არ-რაშიდმა თავი სულთანად გამოაცხადა, რამაც ბუნებრივია განარისხა სულთანი მუჰამადი. ბრძოლის ველზე ძმები ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ, მუჰამადი დაიღუპა. მულაი არ-რაშიდმა ბერბერულ-არაბული ტომების მეშვეობით გზა გაიკაფა ტახტისაკენ. გარდა ამისა, მას მიემხრო ვაზანის შორფა. იგი განსაკუთრებით დიდ წინააღმდეგობას წააწყდა ფესის, დილას და მარაქემის მაცხოვრებელთა მხრიდან. სულთანი არ-რაშიდი არაერთხელ სასტიკად გაუსწორდა დაუმორჩილებელ მოსახლეობას. არ-რაშიდი, როგორც განათლებული პიროვნება (სწავლობდა ისლამურ სამყაროში ცნობილ კარაიინის უნივერსიტეტში), ხელს უწყობდა მეცნიერებისა და განათლების განვითარებას, მატერიალურად ეხმარებოდა და ხშირად სტუმრობდა ალიმებს. მულაი არ-რაშიდმა იზრუნა ჯარის გარდაქმნაზე, ქალაქების კეთილმოწყობაზე. მან აგრეთვე ხელი შეუწყო ვაჭრობის განვითარებას; მინიმუმამდე დაიყვანა ქვეყანაში არსებული სიღარიბე; მოჭრა ახალი, მრავალი ფორმის, სპილენძის მონეტა „რაშიდია“. ადამიანი, რომელიც შიშის ზარს სცემდა ყველას იმსხვერპლა უბედურმა შემთხვევამ.

1672 წელს, 26 წლის ასაკში, მაროკოს სამეფო ტახტზე ავიდა სულთანი არ-რაშიდის უმცროსი ნახევარძმა მულაი ისმაილი, რომელიც არ-რაშიდის მმართველობის ხანაში განაგებდა მექნესს. ისმაილის შესახებ ცნობებს გვაწვდიან ევროპელი მოგზაურები, დიპლომატები და ტყვეები, რაც ხშირად ძალიან მოკლებულია სიმართლეს. იგი იყო ჭკვიანი, დესპოტი, ფიზიკურად და სულიერად ძლიერი პიროვნება. თავდაპირველად, სულთანი გაუსწორდა ამბოხებულ ოჯახის წევრებსა და ტომებს.

III თავი „სულთან ისმაილის საშინაო პოლიტიკა“ ისმაილი, ისევე როგორც თავისი წინამორბედები, დაუპირისპირდა თურქებს ალჟირში, რომლებიც ეცილებოდნენ მას ორანსა და სასახდერო სიმაგრეებში. ძალაუფლების განმტკიცების და ევროპელთა მიერ მიტაცებული ტერიტორიების დაბრუნების სურვილმა და აუცილებლობამ მულაი ისმაილი მიიყვანა ახალი, ძლიერი ჯარის შექმნის აზრამდე. მან თავდაპირველად გამოიყენა სადების (1511-1659) ყველაზე სახელგანთქმული სულთნის, ალ-მანსურის (1578-1603) დროინდელი საჯარისო ერთეულები. ისმაილის არმიაში შევიდნენ გიშის არაბული ტომები, რომლებსაც იყენებდნენ მარინიანებიც. სადების მმართველობის პერიოდში, ჯარი უმეტესწილად შედგებოდა მაკილის ტომებისგან. ამასთანავე, სულთანმა ისმაილმა გამოიყენა ოაზისებიდან და ატლასის ვაკეებიდან გამოყვანილი მაკილი, რომელსაც ასევე ეყრდნობოდა არ-რაშიდი. სულთნის ჯარში შედიოდა რენეგატების მცირე კონტიგენტიც. მულაი ისმაილმა ჯარში ჩარიცხა დედის, არაბული მღაფრას ტომიც, თუმცა 1674 წელს ალჟირში თურქთა წინააღმდეგ განხორციელებულმა კამპანიამ ისმაილს ნათლად დაანახვა, რომ საჭიროებდა ბევრად ერთგულ და ძლიერ ჯარს. 1678-79 წლებში, სულთანმა მონების ხელში ჩაგდების მიზნით, მოაწყო სამხედრო ექსპედიციები სუსის გავლით საჰარასა და სუდანში. იგი დროდადრო ავსებდა ჯარს სამხრეთ საჰარიდან, სუდანიდან, თიმბუქთუდან, სეგუდან ჩამოყვანილი ტყვეებით. 1680 წელს, მან სამხედრო სამსახურისგან გაათავისუფლა შორფა.

სულთანის ისმაილის ჯარის რიცხვმა მიაღწია 150 ათასს. აქედან 70 ათასი იმყოფებოდა მეშრა არ-რემულში, 25 ათასი მექნესში, რომელიც შეადგენდა ისმაილის პირად არმიას. დანარჩენები იდგნენ გარნიზონებად კასბებში და აკონტროლებდნენ სტრატეგიულ პუნქტებს. ჯარი იღებდა მონაწილეობას ყველა მსხვილ ლაშქრობაში. მათ მიეცათ მიწების შექმნის-პამათინის უფლება. ისინი კრეფდნენ გადასახადებს. მუღლაი ისმაილის დროს, აგრარული გადასახადის მთავარ ფორმად იქცა ნა'იბა, რომელსაც ყველა იხდიდა. იგი განიხილებოდა, როგორც ერთიანი რენტა და იკრიფებოდა როგორც ფულადი, ასევე პროდუქტის სახით ყოველ 2 ან 3 წელიწადში ერთხელ. როცა „შავი მეომრები“ მიხვდნენ, რომ წარმოადგენდნენ მაროკოში ერთადერთ ძლიერ და ორგანიზებულ ძალას, დაიწყეს ვაჭრობა თავისი სიძლიერით და მიიწვედნენ წინ ძალაუფლების ხელში ჩასაგდებად, მაგრამ მათი რაოდენობა თანდათანობით შემცირდა. XVIII საუკუნის ბოლოს აბიდები იქცნენ სულთნის პირად მცველებად. ისმაილის ჯარი შეიძლება დავყოთ სამ კატეგორიად:

1. **ალ-ბუხარის ჯარი**, რომელშიც შედიოდნენ ალ-მანსურის დროიდან შემორჩენილი ერთეულები და ქვეყნის გარედან ჩამოყვანილი ტომები.
2. **ხეობის ანუ ვადის ჯარი** – შედგებოდა არაბული ტომებისგან.
3. **რიფის ანუ სანაპირო მუჯაჰიდები**, რომელთა მეშვეობით ისმაილმა მაროკოდან გააძევა უცხოელი დამპყრობლები.

როდესაც სულთანმა ისმაილმა განიმტკიცა ძალაუფლება, მან დაიწყო საღვთო ომის („ჯიჰად“) წარმოება ევროპელთა წინააღმდეგ, რომელთა ხელში იყო მაროკოს მთელი რიგი პორტები. მან 1681 წელს ესპანელებისგან გაათავისუფლა ალ-მაჰდია, იგივე ალ-მა'შურა, ხოლო 1684 წელს, ტანჟერი ინგლისელებისაგან. ამასთანავე, 1689 წელს ისმაილმა ესპანელებს წაართვა ლარაში - არაბულად ელ-'არა'იში, მოგვიანებით, 1691 წელს დაატოვებინა ესპანელებს ასილა – ევროპული სახელწოდება არსილა. ესპანეთის სამეფოს დარჩა ხმელთაშუა ზღვაში მდებარე პორტები მელილა, სეუტა და ორი პატარა კუნძული – პენონ დე-ველესი და ალ-ჰუსემასი, რომელთა დაბრუნება ისმაილმა ვერ შეძლო. რაც შეეხება ატლანტის ოკეანის სანაპიროზე მდებარე პორტს ელ-ჯადიდას, იგივე მაზაგანს, იგი 1515 წლიდან ხელთ ეპყრათ პორტუგალიელებს, რომელიც მოგვიანებით დაუბრუნა ქვეყანას 1769 წელს სულთანმა მუჰამად ბ. 'აბდ ალ-ლაჰმა (1757-90).

ამასთანავე, ისმაილმა დიდი ადგილი დაუთმო ეკონომიკის განვითარებას, კონტროლზე აიყვანა საშინაო და საგარეო ვაჭრობა, ხელი შეუწყო სამკურნალო მცენარეების მოშენებას, შეავიწროვა საღვთო მეკობრეები. XVII–XVIII საუკუნეებში, მაროკო წარმოადგენდა მეკობრეთა ცენტრს, რომლებიც გაბატონებული იყვნენ ხმელთაშუაზღვისპირეთში. ისინი აწიოკებდნენ ევროპას, კანარის კუნძულებიდან ისლანდიაში.

მუღლაი ისმაილმა, სიცოცხლის ბოლო წლები გადაიტანა შვილებს შორის ატეხილ ძალაუფლებისთვის ბრძოლაზე. ისმაილმა სახელმწიფოს დაშლის თავიდან აცილების მიზნით, დაიწყო მათი გაგზავნა დედებთან ერთად სიჯილმასაში და თითოეულ მათგანს გამოუყო სახლი და მსახური. სულთნის ჰარემი ითვლიდა 500 მხევალს. გადმოცემის მიხედვით, მას ჰყავდა 700 ვაჟი და 1000 ქალიშვილი, რაც ალბათ ძალიან გადაჭარბებულია. როდესაც მხევალი გადააბიჯებდა 30 წელს, მას აგზავნიდნენ სიჯილმასას ძველ ჰარემში. ისმაილმა ტახტის მემკვიდრედ გამოაცხადა მუღლაი აჰმად აზ-ზაჰაბი, დიდიქტური ფორმა ად-ლაჰაბი (1727-29), რომელიც ავადმყოფობის გამო მალევე გარდაიცვალა. სულთანის ისმაილის მიერ დატოვებულ მემკვიდრეობას ვერ გაუფრთხილდნენ მისი შვილები. მუღლაი ისმაილმა დატოვა უკვდავი სახელი. ისმაილის გარდაცვალების შემდეგ ისევ ანარქია დაიწყო. 30-წლიანმა არეულობამ გამოიწვია სხვადასხვა ტომის გაძლიერება.

IV თავი „საქალაქო ცხოვრება და ისლამურ-არაბული კულტურა მაროკოში“ ეძღვნება მაროკოს ყოფილი და ამჟამინდელი სატახტო ქალაქების – ფესის, მარაქქის, რაბატის და მექნესის დაარსებისა და განვითარების ისტორიას, მათთან დაკავშირებულ მოვლენებსა და

ისტორიულ-კულტურულ ძეგლებს. მაროკო, როგორც უდიდესი ისტორიისა და კულტურის მქონე ქვეყანა, დღესაც იპყრობს ისლამური ცივილიზაციის მკვლევართა ყურადღებას.

ფესი (ძველი სახელწოდება „ფეზი“, არაბულად „ფა ს“ – წერაქვი, თოხი) მდებარეობს ატლასის მთების ჩრდილოეთ მთისწინეთში, მდინარე სებუს შენაკადთან. მას საფუძველი ჩაუყარა ჰასანის შვილთაშვილმა, იდრის ბ. ‘აბდ ალ-ლაჰმა და ეწოდა უბრალოდ ქალაქი - „მადინა,“ ხოლო იდრისის შვილმა, იდრის II-მ, რომელიც მას შეეძინა ბერბერი მონა ქალისაგან კენზასგან, იგი 809 წელს იდრისიანთა საამიროს დედაქალაქად გამოაცხადა. მან განავითარა ქალაქის მარცხენა სანაპირო. ფესის ორ ნაწილს შორის ყოველთვის არსებობდა მეტოქეობა, რაც ხელს უშლიდა მის განვითარებას.

818 წელს, ქალაქის ძველ ნაწილს თავი შეაფარა 8 ათასმა ესპანელმა მუსლიმმა, რომელნიც გააძევეს კორდოვიდან აჯანყების შემდეგ. მათი შთამომავლები დღესაც ცხოვრობენ ფესის ანდალუსიურ კვარტალში.

980-1012 წლებში, ფესი მოექცა კორდოველი ომაიანების (756-976) მმართველობის ქვეშ. 1069 წელს, ალ-მურაბიტების (1056-1147) მეტაური, იუსუფ ბ. თაშფინი (სხვა მონაცემებით იბნ თაშფინი [1061-1106]) შევიდა ფესში და გააერთიანა ქალაქი, რომელიც აქცია ჩრდილოეთ მაროკოში ალ-მურაბიტების საყრდენად. იუსუფი ითვლება ფესის მეორე ფუძემდებლად.

1145 წელს, ალ-მუვაჰიდების მეტაური, ‘აბდ ალ-მუ’მინი (1130-63) ხანგრძლივი ალყის შემდეგ შევიდა ფესში. მან აღადგინა ალყის დროს დანგრეული ქალაქის კედლები. ალ-მუვაჰიდების დამკვიდრება ფესში, ალ-მურაბიტებთან შედარებით ითვლება მისი განვითარებისათვის „შეფერხების“ პერიოდად.

1248 წელს, ფესი დაიკავეს მარინიანებმა და ამ დროიდან მოყოლებული, იგი გახდა ახალი დინასტიის დედაქალაქი, რომლის შემადგენლობაში შედიოდა ალჟირი, თუნისი და ტრიპოლიტანია. მარინიანთა მმართველობის ხანაში, ქალაქმა სახელი გაითქვა მშვიდობისმოყვარეობით და შემწყნარებლობით. XIII საუკუნეში ფესში ასწავლიდნენ არისტოტელეს ფილოსოფიას, მათემატიკას, მედიცინას. „მადრიბის მექა“ გახდა ქვეყნის ეკონომიკური ცენტრი, სადაც თავს იყრიდნენ სხვადასხვა ქვეყნის ვაჭრები. დროთა განმავლობაში, ფესის დიდება გაქრა და დამყარდა რელიგიური ფანატიზმი. XIV საუკუნის მეორე ნახევარში დაარსდა „ბუ ინანიას“ მდიდრული მეჩეთი.

1549 წელს, სა‘დის შარიფებმა შიდა განხეთქილების წყალობით აიღეს ფესი. სა‘დების მმართველობის პერიოდში, მაროკოს დედაქალაქი გახდა მარაქეში, თუმცა ისინი განსაკუთრებით ზრუნავდნენ კარაგინის მეჩეთისა და უნივერსიტეტის გაფართოებით და გალამაზებით. მოგვიანებით, 1659 წელს ‘ალავიტმა სულთანმა მუჰამადმა ფესი მიწასთან გაასწორა. 1666 წელს, იგი დაიკავა არ-რაშიდმა. მან ვადი სებუსზე აღმართა 4-მალიანი, გრანდიოზული ხიდი; დააარსა აშ-შარატინის მადრასა; ააგო კასბა, რომელიც ცნობილი გახდა შერარდას (1670) სახელით.

1674 წელს, ფესი აიღო მულაი ისმაილმა და მიუხედავად იმისა, რომ მას განსაკუთრებით არ უყვარდა ფესი და მარაქეში, ალიმების მიზიდვის მიზნით აქ ააშენა მადრასები და სახლები მათთვის, ვინც იგი სულთნად ცნო. ისმაილის გარდაცვალების შემდეგ, ქალაქი არაერთხელ გახდა ამბოხებების ცენტრი. 1912 წლის 30 მარტს ფესში ხელი მოეწერა დადგენილებას პროტექტორატის შესახებ. საფრანგეთის პროტექტორატის (1912-56) დროს, იგი გახდა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის კერა.

ფესის მრავალრიცხოვანი ძეგლებიდან აღსანიშნავია მულაი იდრისის წმინდა აკლდამა. იგი ანიჭებს „ბარაქას“ ყველას, ვინც ჩამოდის ქალაქში აღმოსავლეთიდან ან დასავლეთიდან (ყადიები, ბედუინები, სახელმწიფო მოღვაწეები, სწავლულები, ავადმყოფები...). აგრეთვე, უმნიშვნელოვანესია „ფეს ალ-ბალში“ მდებარე კარაგინის მეჩეთი და უნივერსიტეტი. იგი დააარსა 858 ან 859 წელს მდიდარი კაირავანელი ვაჭრის ქალიშვილმა ფატიმამ. კარაგინში ეუფლებიან ცოდნას მადრიბიდან, ეგვიპტედან, ლიბიის უდაბნოდან, შორეული ინდოეთიდან ჩამოსული სტუდენტები, რომელთა თაოსნობით გაზაფხულობით ეწყობა ცნობილი „სულთან

ტოლბას“ დღესასწაული. გარდა ამისა, წელიწადში ერთხელ იმართება ისლამური კონფერენცია. XIX საუკუნის ბოლომდე, ფესი ერთადერთი ადგილი იყო, სადაც იკერებოდა საქვეყნოდ ცნობილი ქუდი „ფესა“. ფესში, როგორც რელიგიური სტატუსის მქონე ქალაქში აკრძალულია სისხლის დაღვრა. „მადრიბის მექა“ აგრეთვე არის ტრადიციული დარგების – საფეიქრო საქმის, მეთუნეობის, საიუველირო, ტყავის დამუშავების, მეხალიჩეობის ცენტრი და სახელმწიფოს სატრანსპორტო კვანძი.

მარაქეში XI საუკუნის დამლევს, სანჰაჯას ტომის ბელადმა, იაჰია ბ. იბრაჰიმმა თანამოაზრეებში ისლამის გაერცვლების მიზნით, მიიწვია ცნობილი მაროკოელი თეოლოგი ‘აბდ ალ-ლაჰ ბ. იასინი. ვინაიდან, მდინარე ნიგერზე სანჰაჯელმა ბერბერებმა აღმართეს ციხესიმაგრე არაბულად „რიბატ“, ამ სამოსს წევრებს უწოდებენ მურაბიტებს. 1055 წელს, მურაბიტებმა დაიკავეს დღევანდელი მაროკოსა და ალჟირის დიდი ნაწილი. მოგვიანებით, 1062 წელს მათმა ცნობილმა სარდალმა, იუსუფ იბნ თაშფინმა საფუძველი ჩაუყარა ქალაქ მარაქემს (დაარსდა 1071 წელს), რომლისგანაც მომდინარეობს ქვეყნის თანამედროვე სახელწოდება. მარაქეში გარშემორტყმულია წითელი კედლებით, რის გამოც მას უწოდებენ „წითელ ქალაქს“. უღაოა, რომ თაშფინი მოხიბლა მომავალი დედაქალაქის მშრალმა და ჯანსაღმა კლიმატმა. მან გაშალა სელის კარვები, შემოარტყა ბანაკს სარტყელი და ააგო კასბა. იბნ თაშფინმა გათხარა ჭები, რომლებიც ერთმანეთს უერთდებოდა კეტარას მიწისქვეშა მიწების მეშვეობით.

1132 (ან 1330) წელს, იბნ თაშფინის მემკვიდრემ, რომელიც მას შეეძინა ქრისტიანი ტყვე ქალისგან, ალი ბ. იუსუფმა მარაქემს შემოავლო 15-მეტრიანი გალავანი. ალ-მურაბიტების დროს მარაქეში ფესი მოიკიდა ანდალუსიურმა კულტურამ, სადაც მოღვაწეობდნენ ცნობილი ღვთისმეტყველები და სწავლულები. მარაქეში აშენდა ალ-მურაბიტების მიერ ესპანეთში დაგროვილი ნადავლის ხარჯზე. იგი იყო უზარმაზარი იმპერიის დედაქალაქი, რომლის საზღვრები იჭიმებოდა სენეგალიდან კაბილიამდე და სარაგოსიდან სანტარენამდე.

1147 წელს, მარაქეში დაიკავა ‘აბდ ალ-მუჰინმა. ალ-მუვაჰიდებმა იგი ფაქტობრივად მიწასთან გაასწორეს. დროთა განმავლობაში, ალ-მუვაჰიდებს შორის წარმოქმნილმა განხეთქილებამ გამოიწვია ქრისტიანთა ჩარევა მადრიბის ქვეყნების საშინაო საქმეებში. აღსანიშნავია, რომ „წითელ ქალაქში“ XIV საუკუნემდე არსებობდა მარაქემის საეპისკოპოსო.

მარაქემის კეთილმოწყობაზე განსაკუთრებით ზრუნავდა ალ-მუვაჰიდების ერთ-ერთი სახელგანთქმული მმართველი, ალ-მანსური (1184-99), რომლის კარზე ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა სახელოვანი ფილოსოფოსი და მეცნიერი იბნ რუშდი (1126-98). ალ-მანსურმა დააფუძნა მადრასა და ააგო მეჩეთი, რომლისგანაც შემორჩა 67-მეტრიანი მინარეთი – „ქუთუბია“ (1199). იგი ითვლება მუსლიმური არქიტექტურის ერთ-ერთ შედევრად. მას ასე იმიტომ ეწოდა, რომ დაახლოებით მისგან ას მეტრში იყიდებოდა წიგნები – არაბულად „ქუთუბ“. ქუთუბიას თავს ამშვენებს ოთხი სპილენძის მოოქროვილი ოქროს ბურთი. 1269 წელს, მარაქეში დაიკავეს მარინიანებმა; 1548 წელს (ან 1544) კი, სა‘დის შარიფებმა დაიპყრეს „წითელი ქალაქი“, მისი მოსაზღვრე ტერიტორიით და იგი კვლავ აქციეს დედაქალაქად. ისინი განსაკუთრებით ზრუნავდნენ მის კეთილმოწყობაზე. 1578–93 წლებში, სა‘დების სახელგანთქმულმა სულთანმა, ალ-მანსურმა (1678–1703) ააშენა ესპანურ-მავრიტანულ სტილში „ალ-ბადის სასახლე“. მოგვიანებით, სულთან ისმაილის ბრძანებით იგი გამოიყენეს მექნესის სამშენებლო მასალად. ყოველ წელს სასახლის ნანგრევებში ეწყობა მაროკოელი ფოლკლორის ფესტივალი. ალ-მანსურის მმართველობის ხანაში, მარაქეში აშენდა სა‘დის შარიფების აკლდამა, სადაც 1917 წლამდე არამუსლიმებს ეკრძალებოდათ შესვლა.

1668 წელს მარაქეში დაიკავა მუღაი არ-რაშიდმა, რომელიც კეთილმოაწყო. 1677 წელს, სულთანმა ისმაილმა ქალაქი შტურმით აიღო. მან დედაქალაქად აქცია მექნესი. ხანგამოშვებით, მარაქეში ისევ იყო მაროკოს დედაქალაქი.

1912 წელს, „წითელი ქალაქი“ დაიკავეს საჰარის ტომის ჰობას მემბოხეებმა და გაანადგურეს ფრანგები. საფრანგეთის პროტექტორატის დროს, ქალაქის პოლიტიკური და ეკონომიკური მნიშვნელობა დაეცა, მას მართავდნენ საფრანგეთის მიერ დანიშნული პირები.

მარაქეში მდებარეობს ცნობილი ჯამა'ა ალ-ფნას მოედანი. ქალაქი განთქმულია აგდალის (XII ს.) და მენარას (XVII ს.) ზეთისხილის ბაღებით, ფინიკის პალმების ტყით. აგრეთვე აღსანიშნავია დიდი ვაზირის სიდი მუსას „ბაჰიას“ ანუ „ლამაზმანის სასახლე“ (1880-87). დღესდღეობით, „წითელი ქალაქი“ არის მარაქეშის პროვინციის ადმინისტრაციული და სამხრეთ მაროკოს მთავარი ეკონომიკური ცენტრი.

რაბატი 1150 წელს (სხვა მონაცემებზე დაყრდნობით 1138 წელს) ხალიფა 'აბდ ალ-მუ'მინმა ატლანტის ოკეანის სანაპიროზე, მდინარე ბუ-რეგრევის მარცხენა ნაპირზე, ფრიალო კლდეზე აღმართა საბრძოლო მასაღისათვის გამაგრებული სიმაგრე, რომელსაც ეწოდა გამარჯვების ბანაკი ანუ „რიბატ-უ-ლ-ფათჰ“. ამავე დროს, გამარჯვების ბანაკი წარმოადგენდა ესპანეთში გადასასვლელ უმოკლეს გზას, საიდანაც ხალიფა აწარმოებდა სამხედრო ოპერაციებს ალ-მურაბიტების წინააღმდეგ. მან შექმნა სამხრეთ მაროკოს და ესპანეთის დაპყრობა. „რიბატ-უ-ლ-ფათჰ“ იჭიმებოდა 450 ჰექტარზე და იგი გარშემორტყმული იყო გაღავნით.

აღსანიშნავია, რომ რაბატ-სალეს ხელსაყრელმა გეოგრაფიულმა ადგილმდებარეობამ, თავდაპირველად მიიზიდა ფინიკიელები, კართაგენელები და რომაელები. აქ გადიოდა რომის იმპერიის სამფლობელოების მთავარი საზღვარი და ქალაქი საღე ცნობილი იყო შელას სახელით. საღე, არაბულად „სალა“, „სლა“, ესპანურად „შელა“ – ნიშნავს უკვდავს. X საუკუნეში მდინარე ბუ-რეგრეზე დასახლდნენ ბერბერები. ხალიფა ალ-მანსურმა, რომელიც ფლობდა გრენადას, არაბულად „ლარნატა“, „რიბა ტუ-ლ-ფათჰის“ გარშემო ააშენა ნამდვილი ქალაქი. მან რაბატის მოსახლეობას ვაჭრობიდან მიღებული შემოსავლებიდან დაუნიშნა დამატებითი გასამრჯელო. ამიტომ, ქალაქში იწყეს დასახლება სხვადასხვა სოციალური ფენისა და პროფესიის ადამიანებმა, რამაც ხელი შეუწყო მის განვითარებას. მაცხოვრებლების ნაწილი ეწეოდა ვაჭრობას სამეფო კართან. რაბატი აფრიკის კონტინენტზე გახდა ერთ-ერთი ცნობილი და მდიდარი ქალაქი. მისი წყლით უზრუნველყოფის მიზნით, ხალიფამ გაიყვანა აკვედუკი, რომელიც მიედინებოდა სხვადასხვა ნაგებობის მიმართულებით. 1197-98 წლებში, ხალიფა ალ-მანსურმა ესპანეთში გადასვლამდე ბრძანა იმამ ჰასანის მეჩეთის აგება, რომელიც უნდა ყოფილიყო ყველაზე დიდი ისლამურ სამყაროში, მაგრამ მან ვერ მოასწრო მისი განხორციელება. მოგვიანებით, იგი გაანადგურა XVIII საუკუნეში მომხდარმა მიწისძვრამ. ჰასანის მეჩეთისგან შემორჩა მხოლოდ 260 სვეტი და ვარდისფერი ქვის 44-მეტრიანი მინარეთი. ალ-მანსურმა ააგო სხვა ნაგებობებიც. 1185-89 წლებში რაბატს შემოარტყეს დიდი გაღავანი, რომელშიც 5 კარი იყო დატანებული. ყველაზე კარგადაა შემორჩენილი „ბაბ არ-რუჰის“ კარიბჭე. ხალიფა ალ-მანსურის გარდაცვალების შემდეგ, რაბატი იმდენად დაზიანდა, რომ მისგან არ დარჩა მეთაფი ნაწილიც კი. 1248 წელს, რაბატ-სალე დაიკავეს მარინიანებმა და იმ დროიდან მოყოლებული, რაბატი ასრულებდა გამაგრებული ბანაკის როლს, სადაც თავს იყრიდა ლაშქარი ესპანეთში გადასასვლელად.

XVII საუკუნის დასაწყისში, სალესა და რაბატის თემი გაერთიანდა და იქცა ჯერ ესპანეთიდან გამოძევებული მავრების თავშესაფრად, შემდეგ სალეს მეკობრეთა კერად. ანდალუსიელი მავრების შთამომავლები დღესაც ცხოვრობენ მედინაში. ქალაქ ორანჰოსიდან გამოსულმა ესპანელმა მუსლიმებმა შექმნეს იმ დროისათვის დამახასიათებელი „მეკობრული რესპუბლიკა“, რომლის მეთაურები დამოუკიდებლად აწარმოებდნენ მოლაპარაკებებს უცხოეთის ქვეყნებთან. ანდალუსიელმა მავრებმა რაბატს უწოდეს „სლა ალ-ჯადიდ“. შუა საუკუნეებში, იგი ევროპაში ცნობილი გახდა „ახალი სალეს“ სახელით და ასრულებდა მნიშვნელოვანი კვანძის როლს ხმელთაშუაზღვისპირეთის მოსახლეობისათვის. 1627 წლიდან სალეს „მეკობრეთა სახელმწიფო“ (1667-მდე) აერთიანებდა რაბატს და ესპანეთის ქალაქების

მიხედვით მის სათავეში იდგა არჩევითი საბჭო. შემდგომში მუღაი სლიმანმა (1793-1822) ლუდოვიკო XVIII-თან ერთად გაანადგურა მეკობრეების ხომალდები.

XVII საუკუნის დასაწყისში 'ალავიტმა სულთნებმა რაბატში დაასახლეს არაბული ტომი უდაია, რომლის სახელსაც ატარებს „კასბა უდაია“. XVII საუკუნეში რაბატი გაყვეს ორ ნაწილად და ჩრდილოეთ ნაწილს ეწოდა „მედინა“. 1755 წელს ქალაქში მოხდა მიწისძვრა. იგი ისტორიაში შევიდა ლისაბონის მიწისძვრის სახელით, რის გამოც რაბატმა დაკარგა პორტის ფუნქცია. XIX საუკუნის მეორე ნახევარში, რაბატსა და მის შემოგარენში იფეთქა შავი ჭირის ეპიდემიამ, რომელსაც 60 ათასი ადამიანის სიცოცხლე ემსხვერპლა.

1912 წელს, საფრანგეთის რეზიდენტმა, ლიოტემ (ლიოტიე) (1911-25) გადაიტანა ადმინისტრაციული ცენტრი მდელვარე ფესიდან რაბატში და დაიწყო ევროპული ტიპის ქალაქის შენება. 1930-50 წლებში, რაბატი იყო ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი მთავარი ცენტრი. 1956 წლიდან იგი დამოუკიდებელი მაროკოს დედაქალაქია. რაბატი საღესთან ერთად გამოყოფილია რაბატ-საღეს დამოუკიდებელ პრეფექტურად.

ზემოთ ნახსენები ძეგლების გარდა, აგრეთვე აღსანიშნავია ანტიკური რაბატის ათასწლოვანი ნანგრევები – „შელა“, ვიეტნამელი არქიტექტორის, ვან ტუანის პროექტით აშენებული მუჰამად V-ს ბრწყინვალე მავზოლეუმი.

მექნესი X საუკუნეში, მწირი ადგილებიდან გამოსულმა ზენათას ერთ-ერთმა ტომმა დააარსა მექნესის დასახლება. მკვლევართა ნაწილი ირწმუნება, რომ ადგილობრივმა მიქნასას ტომმა, საფუძველი ჩაუყარა ისმაილის მომავალ დედაქალაქს. სავარაუდოა, რომ ბერბერები მოიხიბლნენ ჯანსაღი კლიმატით, უხვი წყლებით და ნაყოფიერი მიწებით, სადაც ყვაოდა ზეთისხილი. ამ დროიდან მოყოლებული, მას ეწოდა „მიქნა ს“, „მიქნა ს აზ-ზაითუნ“ და წარმოადგენდა ბერბერთა თავშეყრისა და ბაზრობის ადგილს.

ალ-მურაბიტების დროს, მექნესი იქცა გამაგრებულ დასახლებად, ხოლო ალ-მუვაჰიდებმა ის გამოიყენეს ვაჭრობისათვის. მექნესი პირველად განვითარდა მარინიანთა მმართველობის პერიოდში და საუკუნეების მანძილზე წარმოადგენდა პატარა დასახლებას. იგი არაერთხელ გახდა სხვადასხვა ტომის თარეშების ობიექტი. აღსანიშნავია, რომ აქედან მიემართება გზა შუა ატლასისაკენ.

1672 წელს, როდესაც მაროკოს სამეფო ტახტზე ავიდა მუღაი ისმაილი, მექნესი იყო დიდი დასახლება, რომელიც მან 1673 წელს დედაქალაქად გამოაცხადა. ისმაილი ვერ რიგდებოდა მარაქეშისა და ფესის მოსახლეობასთან და როგორც ჭკვიანმა პოლიტიკოსმა თავიდანვე გათვალა, რომ აღნიშნული ქალაქიდან შეძლებდა შუა ატლასის ბერბერების გაკონტროლებას. გადმოცემის მიხედვით, სულთანმა ისმაილმა ლუდოვიკო XIV-ს არაკანონიერ შვილზე, კონტიზე დაქორწინებაზე უარის მიღების შემდეგ, გადაწყვიტა ვერსალის დაჩრდილვა და საერთოდ მსოფლიოს განცვიფრება. ახალი დედაქალაქის აშენება დაკავშირებული იყო არაადამიანურ შრომასთან. მზურვალე მზის ქვეშ იგებოდა „მადრიბის ბაბილონი“, რომელსაც ათასობით ადამიანის სიცოცხლე ეწირებოდა. ლეგენდის მიხედვით, მშენებლობისას დაიღუპა 30 ათასი ადამიანი. ქალაქს აგებდნენ ქვეშევრდომები, მშენებლები, პატიმრები, მონები, ტყვეები, რომელთა შორის იყო 2 ათასი ქრისტიანი. დროთა განმავლობაში, მშენებელთა რიცხვი გაიზარდა 50-დან 60 ათასამდე. სულთნის უმნიშვნელო ახირებაც კი ყველასთვის კანონი იყო. მექნესისაკენ მიემართებოდნენ ხალხისა და ცხოველების დაუსრულებელი ქარავნები. იგი ანცვიფრებდა ყველას. ისმაილმა ქალაქში საგანგებოდ ააშენა ციხე ტყვეებისათვის და დამნაშავეთათვის, რომელიც გადაჭიმული იყო 7×7 კილომეტრზე. პატიმრების უმრავლესობას შეადგენდნენ მოგზაურები და მეზღვაურები, რომლებიც ხელში უვარდებოდნენ საღესა და რაბატის მეკობრეებს. ამჟამად ის ნაწილობრივ დანგრეულია და მისი კარი ღიაა დამთვალიერებელთათვის. მექნესში აშენდა ახალი საცხოვრებელი სახლები, მეჩეთები, სასახლეები, აივო წყალსატევი. ქალაქგარე ზონაში ცალკე გამოიყო ებრაელთა უბანი მელაჰი. მარინიანთა კასბაში მუღაი ისმაილმა ააგო უზარმაზარი სასახლე „დარ ალ-ქაბირა“ და შემოარტყა მას გალავანი. გამოყო ჰარემი,

იარაღის საწყობები, ანბარი, საჯინიბოები და კასები შავი არმიისათვის. მექნესის მშენებლობის დროს, აშენდა ახალი კარიბჭეებიც, რომელთაგანაც ყველაზე ღამაზი და ცნობილია „ბაბ ალ-მანსურ“, რომელიც ითვლება ერთ-ერთ უღამაზე კარიბჭედ მაროკოში. იგი ააგო გამუსლიმებულმა ტყვემ მანსურ ლარიშმა და ჯილდოს სახით მოიპოვა თავისუფლება. საბოლოოდ, „ბაბ ალ-მანსურ“ დასრულდა 1732 წელს სულთან აბდ ალ-ლაჰის დროს. შარიფის გარდაცვალების შემდეგ მექნესი გადავიდა მეორე პლანზე, თუმცა აღიმართა ახალი შენობები. შედარებით კარგად შენარჩუნდა „დარ ჯამის“ სასახლე (XIX ს.), დღევანდელი ხალხური ხელოვნების მუზეუმი (1920 წლიდან). საფრანგეთის პროტექტორატის დროს ფრანგებმა მექნესში გახსნეს შტაბები. დღესდღეისობით, სამხრეთ მაროკოს დედაქალაქი წარმოადგენს ქვეყნის მიწათმოქმედებისა და ცნობილი რელიგიური სამოს „აისავას“ ცენტრს.

V თავი „მაროკო და ევროპის სახელმწიფოები ფილალის გამგებლობის პერიოდში“ საუკუნეების მანძილზე, მაროკო თავისი ხელსაყრელი გეოგრაფიული ადგილმდებარეობის გამო, ყოველთვის იზიდავდა უცხოელებს. ვინაიდან, სულთანი არ-რაშიდი ოცნებობდა ტანჯერის დაბრუნებაზე, მან ურთიერთობა დაამყარა საფრანგეთთან და სცადა მისი გამოყენება ინგლისის წინააღმდეგ. ამავე დროს, ფრანგმა დიპლომატმა ფრეჟუსიმ, მოინდომა ამ რეგიონში სულთნის საშუალებით საფრანგეთის გავლენის გაძლიერება და რადგანაც იგი ამხილეს ჯაშუშობაში ვერ მოახერხა თავისი მიზნის განხორციელება.

დასავლეთ ევროპასთან ურთიერთობები განსაკუთრებით გაფართოვდა სულთან ისმაილის დროს. მისი მმართველობის პერიოდში, მაროკოს პორტები წარმოადგენდნენ სავაჭრო ცენტრებს, სადაც მიმდინარეობდა გაცხოველებული ვაჭრობა. 1682 წელს, ისმაილმა გააზავნა ელჩები ინგლისსა და საფრანგეთში. მას სურდა ევროპის სახელმწიფოებში კონსულების დანიშვნა. საფრანგეთში სულთნის ელჩის პირველ ვიზიტს არ მოუტანია რაიმე მნიშვნელოვანი სარგებელი მაროკოსათვის. 1683 წელს, ისმაილმა მიაგვინა ელჩი თამიმი ლუდოვიკო XIV-თან (1638-1715), რომელიც განსაკუთრებით მოიხიბლა ვერსალის დიდებით და „მზის მეფის“ არაკანონიერი შვილის, კონტის აუწერელი სიღამაზით. თამიმის შემდეგი ვიზიტი გამოწვეული იყო ისმაილის კონტიზე დაქორწინების სურვილით, რის სანაცვლოდ სულთან ისმაილს მოთხოვეს გაქრისტიანება, თუმცა არსებობს წერილები, რომლებშიც ისმაილი თვითონ თხოვს საფრანგეთისა და ესპანეთის მონარქებს ისლამის ან უკიდურეს შემთხვევაში, პროტესტანტიზმის მიღებას. კონტიზე დაქორწინებაზე უარის მიღების შემდეგ, მულაი ისმაილმა სცადა საფრანგეთის გამოყენება ინგლისის წინააღმდეგ. 1683 წელს, ხელი მოეწერა მაროკო-საფრანგეთის სავაჭრო შეთანხმებას, რომლის საფუძველზე, ფრანგებს ეძლეოდათ მაროკოში თავისუფალი ვაჭრობის უფლება, რაც კიდევ უფრო განმტკიცდა 1687 წელს დადებული შეთანხმებით. ლუდოვიკო XIV-მ შეთანხმებაზე ხელმოწერის შემდეგ, არ მიაგვინა ელჩი ისმაილთან, რაც ნიშნავდა მის დამცირებას, თუმცა მდგომარეობის განმუხტვის მიზნით, მან დააყენა ტყვეთა გაცვლის საკითხი. საფრანგეთის ფლოტის მენიხებების დიდ ნაწილს შეადგენდნენ მაროკოელები. ამავე დროს, „მაროკოს ბაბილონის“ – მექნესის მშენებლობაზე მუშაობდნენ ქრისტიანი ტყვეები. 1688 წელს, დაიღო შეთანხმება ტყვეთა ურთიერთგაცვლის შესახებ, რომელმაც მნიშვნელოვანი შედეგი ვერ გამოიღო. აღნიშნული შეთანხმებების საფუძველზე, საფრანგეთს მიეცა მაროკოს ქალაქებში კონსულების დანიშვნის უფლება. მაროკოელებსა და ფრანგებს შორის უთანხმოების მოგვარება ხდებოდა სასაზღვრო ზოლებში ან საფრანგეთის მეფესთან. ფრანგი ვაჭრები თავისუფლდებოდნენ ისმაილის მიერ დაწესებული გაზრდილი საბაჟო გადასახადებებისგან. ამავე დროს, შეთანხმების მე-5 პუნქტის თანახმად, ლუდოვიკო XIV-ს და მულაი ისმაილს საჭიროების შემთხვევაში უნდა გაეწიათ ურთიერთდახმარება.

1704 წელს, ინგლისელებმა დაიკავეს გიბრალტარი, რითაც მიეცათ მაროკოს პორტებზე თავდასხმის საშუალება. ინგლისის მოკავშირე იყო ჰოლანდია. ეს ორი ქვეყანა ცდილობდა მაროკო-ალჟირის კონფლიქტის მეტად გამწვავებას, რაც მათი მარცხით დასრულდა.

1712 წელს, ხანგრძლივი მოლაპარაკებების შემდეგ, საფრანგეთმა გამოისყიდა 20 ტყვე-მაროკოსა და საფრანგეთს შორის დაიძაბა ურთიერთობა მას შემდეგ, რაც მაროკოში დასახლდნენ ლანგედოკელი პროტესტანტი ღვთისმეტყველები. ერთ-ერთი მათგანი გახდა სალეს ვალი. 1710 წელს, საფრანგეთის კონსულმა სალესში და 1712 წელს, საფრანგეთის კონსულმა თეტუანში დატოვეს ქვეყანა. მომდევნო 40 წლის მანძილზე ფრანგებს აღარ ყოლიათ წარმომადგენელი „შარიფთა სახელმწიფოში“, რითაც ისარგებლა ინგლისმა და დაიკავა პირველი ადგილი მაროკოს ეკონომიკაში.

ისმაილის გარდაცვალების შემდეგ, არ შეწყვეტილა კავშირი ევროპის სახელმწიფოებთან. ინგლისს სურდა თეტუანში ვაჭრობის ხელში აღება და ჰოლანდიასთან ერთად იყოფდა სელისა და მაუდის ვაჭრობას, სალესიდან და საფიდან სანთლის, თხის ტყავის და აგადირიდან სპილენძის ექსპორტირებას. ინგლისს მაროკოდან გაქონდა შალი. ამ დროისათვის ძალიან იკლო საფრანგეთთან ვაჭრობამ. XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში, სიდი მუჰამადის მმართველობის პერიოდში, მაროკოს პორტებში გამოჩნდნენ ჩრდილოეთ ევროპელი ვაჭრები, რომლებთანაც დაიღო სავაჭრო უთანხმოებები.

როგორც აღინიშნა, 1769 წელს სულთანმა სიდი მუჰამადმა წაართვა პორტუგალიელებს მაზაგანი. 1773-74 წლებში მან მოაწყო ექსპედიციები სეუტასა და მელილას დასაბრუნებლად, რაც ვერ შეძლო და იძულებული გახდა 1780 წელს ზავი დაედო ესპანეთთან. სიდი მუჰამადის შემდეგ, მულაი სულაიმანის მმართველობის პერიოდში (1793-1822), განსაკუთრებით დაიძაბა ურთიერთობები ევროპასთან. მან აუკრძალა უცხოელებს მაროკოში ცხოვრება და შეზღუდა მათთან ურთიერთობა. ვინაიდან ევროპის სახელმწიფოები განიხილავდნენ მაროკოს როგორც მეკობრულ ქვეყანას, სულთანი სულაიმანი იძულებული გახდა, 1817 წელს ლუდოვიკო XVIII-სთან ერთად გაენადგურებინა მეკობრეები. XVIII საუკუნის მიწურულს კი, დასავლეთ ევროპის გავლენის ზრდამ გამოიწვია ქვეყნის ეკონომიკის დაცემა, რაც ნათლად გამოჩნდა შემდგომ პერიოდში.

XX საუკუნის დასაწყისში, ესპანეთის სამეფო „შარიფთა სახელმწიფოში“ ფლობდა ე.წ. პრეზიდოს (პორტი, სიმაგრე) სეუტასა და მელილას, რომლებიც გადაწყვიტა გაეხადა საყრდენ ბაზებად მომავალი ტერიტორიების დასაპყრობად. ამ პერიოდში ესპანეთი სუსტად იყო განვითარებული სამრეწველო და სამხედრო თვალსაზრისით, ამიტომ ბურჟუაზიული წრეები ცდილობდნენ გამოეყენებინათ ინგლის-საფრანგეთის უთანხმოება თავიანთი მიზნების მისაღწევად. რაც შეეხება ინგლისს, იგი ცდილობდა შეენარჩუნებინა უპირატესობა გიბრალტარზე ანუ ჩრდილოეთში და ამით მას ერჩივნა ეხილა გვერდით სუსტი ესპანეთი.

1907 წლის 29 მარტს, ალჟირიდან გენერალი ლიოტე შეიჭრა უჯდაში, რითაც დაიწყო მაროკოს ოკუპაციის პროცესი. ვინაიდან 1907-08 წლებში, ფრანგებმა დაიპყრეს შაუია, რაბატი და კასაბლანკა, ბუნებრივია ესპანეთმაც მოისურვა რიფში ტერიტორიების გაფართოება, მაგრამ წააწყდა დიდ წინააღმდეგობას.

აღსანიშნავია, რომ ალ-ხესირასის (1906) კონფერენციის შემდეგ ესპანეთის სამეფომ მიიღო რიფის რაიონში მადაროების დამუშავებისა და მშენებლობის უფლება. 1908 წელს, მან დაიწყო მადაროებისა და მელილადან 20 კილომეტრში რკინიგზის მშენებლობა. იძულებითი სამუშაოების წინააღმდეგ გამოსვლებმა ხელი შეუწყო ესპანეთს 1908-10 წლებში განეხორციელებინა სამხედრო ექსპანსია, თუმცა უშედეგოდ.

1910 წლის 17 ნოემბრის საფრანგეთ-ესპანეთის უთანხმოების საფუძველზე დროებით ესპანელების ხელში გადავიდა რიფის ნაწილი. მაროკოს სულთანს ჩამოერთვა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მეთაურების დანიშვნის უფლება, მელილაში მყოფი ესპანეთის უმაღლესი კომისრის ნებართვის გარეშე. მიუხედავად იმისა, რომ ოკუპანტები მუდმივად ავიწროებდნენ და აშინებდნენ მოსახლეობას, რიფელები მათ უწევდნენ ღირსეულ წინააღმდეგობას. 1911 წელს ფრანგებმა დაიპყრეს ფესი, ხოლო ესპანელებმა მოინდომეს ტერიტორიების გაფართოება. ამავე წლის ზაფხულში ესპანეთის ჯარებმა წაიწიეს წინ ქვეყნის სიღრმეში სეუტადან თეტუანისკენ და ლარაშიდან ჯიბალის ტომებით დასახლებულ

რაიონში, სადაც წააწყდნენ დიდ წინააღმდეგობას, ჯიბალის ერთ-ერთი გავლენიანი ტომის არუსის მხრიდან. ერთი წლის შემდეგ დამპყრობლებმა დაიკავეს თეტუანი. ამევე დროს, 1912 წელს შედგა საფრანგეთ-ესპანეთის შეთანხმება, რომლის თანახმად ესპანეთის სამეფოს მფლობელობაში გადადიოდა მაროკოს ჩრდილო და ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილი, ხოლო სულთნის წარმომადგენელი - „ხალიფა“ ინიშნებოდა თეტუანში. მათ ხელში ჩაიგდეს ბუნებრივი წიაღისეულიც. 1913 წელს, ჯიბალის ტომის მეთაურმა არ-რაისუნიმ გაანადგურა გარბში („ალ-ღარბ“) ესპანეთის ჯარები. 1 წლის შემდეგ ოკუპანტებმა დაიკავეს თაზა, მიიმხრეს რიფის ტომების - იტფისა და ბუკუიას მეთაურები, ხოლო 1915 წელს დადეს შეთანხმება არ-რაისუნისთან და აღიარეს მისი ძალაუფლება ჯიბალის ტომებზე. ამით ისინი ავალდებულებდნენ მას გაეწია დახმარება არამთიანი რაიონების დამორჩილებაზე და პირდებოდნენ, რომ არ შეიჭრებოდნენ მის ტერიტორიაზე. აგრესორებს სურდათ გავლენიანი ტომის ბენი (ბანუ) ურიაგილის (ურიადილ) მეთაურის ‘აბდ ალ-ქერიმ ალ-ხატაბის გადაბირება. ბენი ურიაგილი იყო რიფის ჩრდილო-აღმოსავლეთში ყველაზე დიდი და ძლიერი სამხედრო თვალსაზრისით. ესპანელებმა მიიწვიეს ‘აბდ ალ-ქერიმის ვაჟები თავისთან, რომელთაგანაც უფროსი მუჰამადი გახდა მელილას და მისი შემოგარენის მთავარი მოსამართლე, თუმცა შემდეგ 2 წლით დააპატიმრეს. მეორე ძმა კი გაგზავნეს მადრიდში საინჟინრო სკოლაში, სადაც მიღებულ იქნა სამეფო კარზე.

პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ, ესპანელებმა კოლონიზატორებმა გადაწყვიტეს, რომ დადგა მაროკოს შიდა რაიონების ოკუპაციის დრო. ჯერ უნდა დაეპყროთ დასავლეთ ნაწილი, შემდეგ შეენარჩუნებინათ მშვიდობა რიფელებთან და გაელაშქრათ აღმოსავლეთზე. 1920 წლის შემოდგომაზე, ესპანელებმა დაიკავეს შეშაუენი და განახორციელეს რიფის დარბევა, რაც დააბრალეს ‘აბდ ალ-ქერიმ ალ-ხატაბის. ამის შემდეგ ბენი ურიაგილის ტომის ბელადმა დაიწყო მზადება შეიარაღებული ბრძოლისათვის, თუმცა ის ესპანელებმა მოწამლეს. აგრესორთა წინააღმდეგ წამოწყებულ კამპანიას სათავეში ჩაუდგა ‘აბდ ალ-ქერიმ ალ-ხატაბის უფროსი ვაჟი მუჰამადი. შეიძლება ითქვას, რომ სერიოზული მსვლელობა რიფის წინააღმდეგ დაიწყო 1921 წელს. ამავე წლის 18 ივლისს, ანვალთან ბრძოლისას ესპანელები დამარცხდნენ. 6 დღიანი ბრძოლის შემდეგ (21-26 ივლისი) ესპანელებმა ხელმეორედ განიცადეს მარცხი. გენერალმა სილვესტრემ თავი მოიკლა. რიფელებმა ტყვედ აიყვანეს 1264 ოკუპანტი. 5-6 აგვისტოს ამბოხებულებმა გაანადგურეს მელილადან 50 კილომეტრში არიუტთან მდგარი ნავაროს ჯარი და მიუახლოვდნენ მელილას. ვინაიდან XV საუკუნის ბოლოდან მელილა ფორმალურად შედიოდა ესპანეთის სამეფოს შემადგენლობაში, მუჰამად ‘აბდ ალ-ქერიმს შეეშინდა ევროპის სახელმწიფოების ჩარევის და არ დაიკავა იგი, რითაც დაუშვა უდიდესი შეცდომა.

1921 წლის სექტემბერში მუჰამად ‘აბდ ალ-ქერიმ ალ-ხატაბიმ მიიწვია კაბირები-ტომთა წარმომადგენლები და მოუწოდა მათ ერთიანობისაკენ და აგრესორთა წინააღმდეგ ბრძოლისაკენ. გადაწყდა ნაციონალური მთავრობის შექმნა. 19 სექტემბერს შედგა ეროვნული კრება, რომელზედაც გამოცხადდა რიფის დამოუკიდებლობა, ‘აბდ ალ-ქერიმის მეთაურობით და მას მიენიჭა ემირის ტიტული. შეიქმნა რიფის ტომების გაერთიანებული რესპუბლიკა („ალ-ჯუმჰურია ალ-ითიჰადია ლი-კაბა’ილ ერ-რიფ“). კრებაზე დედაქალაქად გამოცხადდა ქალაქი ადჯირი, დამტკიცდა რესპუბლიკის დროშა და მიღებულ იქნა კონსტიტუცია, რომლის საფუძველზე საკანონმდებლო ორგანო გახდა ნაციონალური კრება. მისი მდივანი იყო რესპუბლიკის პრეზიდენტი. მთავრობის შემადგენლობაში შევიდნენ შინაგან საქმეთა და სამხედრო მინისტრები, რომელთა მოვალეობას ასევე ასრულებდა რესპუბლიკის პრეზიდენტი. მისი მრჩეველი ითავსებდა პრემიერ-მინისტრის, საგარეო საქმეთა, ფინანსთა და ვაჭრობის მინისტრების ფუნქციებს. კრებაზე შემუშავებულ იქნა სამომავლო გეგმები და გამოცხადებულ იქნა მოსახლეობის საყოველთაო მობილიზაცია. არმიას, რა თქმა უნდა ხელმძღვანელობდა პრეზიდენტი მუჰამადი, თუმცა დასავლეთის ფრონტი ჩაიბარა პრეზიდენტის ძმამ მუჰამადმა (იგივე მუჰამადი), ხოლო აღმოსავლეთის თვითონ მუჰამადმა.

რიფელების წინააღმდეგობა აღფრთოვანებას იწვევდა თვით მოწინააღმდეგეებში. ისინი კარგად იყვნენ გაწვრთნილი და გამოირჩეოდნენ განსაკუთრებული ბრძოლის უნარით. მათი ერთადერთი სუსტი წერტილი იყო მედიკამენტების ნაკლებობა და ავიაციის არ ქონა. მიუხედავად ამისა, რიფელები სულ იმარჯვებდნენ, რაც აძლევდა მადრიბის ქვეყნებს ბძროლის მაგალითს. ბუნებრივია, ეს აშინებდა საფრანგეთს და ამიტომ მან იპოვა მიზეზი ახალგაზრდა რესპუბლიკასთან საბრძოლველად.

პირველი მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ, საფრანგეთის ნაწილში დაუმორჩილებელი რჩებოდა ქვეყნის მთიანი და უდაბნო რაიონები, რასაც ფრანგები უწოდებდნენ ლაქებს. ცალკე გამოიყო თაზა, რომლის ტომებმა დაამყრეს ერთმანეთს შორის კავშირი, აირჩიეს სამხედრო მეთაურები და დაიწყეს ბრძოლა. ლიოტეს გეგმის მიხედვით, ფრანგებს სამ წელიწადში უნდა დაემორჩილებინათ რიფი. 1923 წელს, მათ ამაოდ შეუტიეს თაზას მექნესის და ფესის მხრიდან. გარდა ამისა, მოახდინეს მდინარე უერგის ხეობის პროვოცირება. აღნიშნული ხეობა ასრულებდა საზღვრის ფუნქციას და რაც მთავარია, აქედან რიფი მარაგდებოდა პურით. ოკუპანტებმა შეუტიეს რიფის მეზობელ ბენი ზარვალის ტომს. ამბოხებულებმა უკან დაიხიეს, თუმცა მათ მხარეზე გადავიდა ტომის დიდი ნაწილი. მიუხედავად საფრანგეთის დიდი მცდელობისა, მან ვერ მოახერხა ესპანეთის კონფლიქტში ჩათრევა. ბიბანის ბრძოლის შემდეგ (1925) რიფელებს მიემხრო აღნიშნული ტომთა დიდი ნაწილი. ამავე წლის 18 ივნისს გაიმართა საფრანგეთ-ესპანეთის საიდუმლო კონფერენცია, რომელიც ეხებოდა რიფს. კონფერენციის თანახმად, ორივე სახელმწიფოს უნდა ეთანამშრომლა და გაეკონტროლებინა სანაპირო ზოლი. ასევე დადგინდა იარაღით ვაჭრობის გაუქმება.

ესპანეთის სამეფო ჯერ მზად არ იყო ახალი ომისათვის და ამიტომ თავაზობდა მხოლოდ რესპუბლიკის ბლოკადას. გარდა ამისა, იგი არ თანხმდებოდა საზღვრების შეცვლას. აღსანიშნავია, რომ ესპანეთი პერიოდულად თანახმა იყო მხოლოდ რიფის ავტონომიის აღიარებაზე. ფრანგი ოკუპანტები მიდიოდნენ ყველაფერზე. ისინი აგზავნიდნენ ჯაშუშებს. რეპრესიების მიუხედავად, სულ უფრო მეტი ტომი გადადიოდა რიფელების მხარეზე. ოკუპანტებმა გაავრცელეს ხმები იმის თაობაზე, რომ რიფის რესპუბლიკის პრეზიდენტი იყო გერმანელების აგენტი.

1925 წლის 27 ივნისს ფრანგებმა დაიკავეს ბაბ-მიზაბი, ხოლო ტსულისა და ბრანესის ტერიტორიები გადავიდა რიფის ხელში. 20 ივლისის შემდეგ ამბოხებულთა თავდასხმები თანდათან შესუსტდა, რაც საბოლოოდ 20 სექტემბრისთვის შეწყდა. 'აბდ ალ-ქერიმ ალ-ხატაბი შეეცადა მშვიდობის დამყარებას, რაზედაც პრიმო დე რივერამ განაცხადა, რომ მას როგორც ამბოხებულს არ ჰქონდა უფლება ეწარმოებინა მოლაპარაკება ამა თუ იმ სახელმწიფოსთან. დამპყრობლებმა 'აბდ ალ-ქერიმის დაპატიმრების სანაცვლოდ დააწესეს დიდი ჯილდო. 30 სექტემბერს ფრანგებმა გენერალ ბუაშის მეთაურობით შეუტიეს თაზას, სამი დღის შემდეგ კი ესპანელებმა დაიკავეს სიაჰას რაიონი. ამბოხებულები იძულებული გახდნენ დაეტოვებინათ დედაქალაქი ადჯირი. ამასთანავე, ისინი კარგავდნენ მოკავშირეებს, თუმცა გრძელდებოდა პარტიზანული ბრძოლები. 1926 წელს ესპანელებმა შეუტიეს რიფელებს თეტუანის რაიონში. ზამთრის პერიოდში სამივე მხარე-საფრანგეთი, ესპანეთი და რიფი ემზადებოდა გაზაფხულისათვის. ამავდროულად არ შეწყვეტილა თეტუანის დაცხრილვა. ოკუპანტებმა შეუტიეს ალ-ჰუსემასს. რიფელების შტაბი გაშლილი იყო თარგისთში („თარჯისთ“). მარტში თეტუანის რაიონში ამბოხებულები დამარცხდნენ.

ამავე დროს, უჯდაში შედგა სამხრივი კონფერენცია, რომელმაც გადაწყვიტა რიფის ბედი. 27 მაისს, 'აბდ ალ-ქერიმ ალ-ხატაბი ჩაბარდა ოკუპანტებს. მან დატოვა მაროკო ოჯახთან, ბიძასთან და ძმასთან ერთად (სულ 23 კაცი). მიუხედავად იმისა, რომ რიფელები დამარცხდნენ, მათ დატოვეს დიდი კვალი ქვეყნის ისტორიაში.

VI თავი „ვიღალის სახელმწიფოს დაცემა და აღზევება“ ეხება „შარიფთა სახელმწიფოს“ დასავლეთ ევროპის ქვეყნებთან ურთიერთობებს და იმ პროცესებს,

რომელთაც შეუწყვეს ან პირიქით ხელი შეუშალეს მათ შორის კავშირის განმტკიცებას, რამაც უმნიშვნელოვანესი როლი შეასრულა მისი მომავლის განსაზღვრაში. საბოლოოდ, XIX საუკუნიდან მოყოლებული მსოფლიოში შექმნილმა მდგომარეობამ, კერძოდ იმპერიალისტური სახელმწიფოების უფრო მეტად გაძლიერებამ, მაროკო მიიყვანა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის დაკარგვამდე, რაც ასახულია ამავე თავში, ევროპასთან ურთიერთობის ფონზე. მოვლენები ქრონოლოგიურადაა მოცემული, დაწყებული სულთან ისმაილის მემკვიდრეებიდან დამთავრებული დამოუკიდებლობის აღდგენით.

ისმაილის მემკვიდრეებიდან განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი შვილიშვილი, სიდი მუჰამად III, რომელმაც შეძლო სხვადასხვა რელიგიურ ცენტრებსა და მახზანს შორის ურთიერთობების დარეგულირება. მან მიიმხრო არაბული ტომები 'აბდა, აჰმარი, რეჰამნა, რის შემდეგაც შევიდა მარაქეშში. სიდი მუჰამადმა ხაზინის შევსების მიზნით, ბაზრებზე და ზოგიერთ საქონელზე ცალკე დააწესა გადასახადები; მოჭრა ახალი ფული; გარდაქმნა ჯარი, რომლის ნაწილი განათავსა სანაპირო ზოლში. შემორჩენილი 15 ათასი აბიდი გადააჯგუფა და აღჭურვა ახალი იარაღით; დაეყრდნო რამდენიმე ბერბერულ ტომსაც, ხოლო საღვთო ომის წარმოებისას გამოიყენა არაბული ტომი აჰსენი. გარდა ამისა, სულთანი სიდი მუჰამად III დაინტერესდა გემთმშენებლობის განვითარებით. მან ვაჭრებს საგანგებოდ დაავალა გემთსაშენი მასალის შემოტანა. 1764-65 წლებში სულთანმა ატლანტის ოკეანის სანაპიროზე დააარსა პორტი მოგადორი – არაბულად ეს-სუვეირა („სიმაგრე“), რომელიც განკუთვნილი იყო ევროპელთა თავისუფალი ვაჭრობისათვის და დაკავშირებული იყო ტრანსსაჰარის – ოქროს, სპილოს ძვლის და შავი მონების ვაჭრობასთან. ეს-სუვეირას შემოგარენი მდიდარი იყო შავი შაქრით, რომელიც იცვლებოდა კარარის მარმარილოზე 1x1-ზე. მუღალი მუჰამადმა აგრეთვე იზრუნა რაბატ-საღვთზე, ლარაშზე, ანფაზე და ფესზე. მან „წითელი ქალაქი“ ისევ აქცია დედაქალაქად; ლარაშში გახსნა ასანთის წარმოების ქარხანა. მუჰამადის გამგებლობის პერიოდში, გაფართოვდა ურთიერთობები მადრიდისა და ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებს შორის; „შარიფთა სახელმწიფოს“ პორტებში გამოჩნდნენ ჩრდილოეთ ევროპელი ვაჭრები, რომლებთანაც სულთანმა დადო სავაჭრო ხელშეკრულებები; იმატა პილიგრიმების რიცხვმა არაბეთში. მან იქორწინა მექის შარიფის, შაიხ სურურის ქალიშვილზე. ამ პერიოდში, „წითელ მიწაზე“ პირველად გამოჩნდნენ ამერიკელები. მუღალი მუჰამადი მაროკოს ისტორიაში შევიდა, როგორც მორწმუნე, განათლებული და მშენებელი სულთანი.

XVIII საუკუნის მიწურულს, დაიძაბა ურთიერთობა მეზობელ ესპანეთთან, სულთანი იაზიდის (1790-92) მიერ მოგადორსა და ლარაშში ესპანეთის კონსულების და ტანჟერში ორი ბერის დაკავების გამო. ამავე პერიოდში, მაროკოში დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოების შეღწევამ გამოიწვია ქვეყნის ეკონომიკის დაცემა, სუვეერენის დასუსტება.

იაზიდის შემდეგ სულთანი გახდა მისი ძმა სულაიმანი, იგივე სლიმანი, რომელიც გამოირჩეოდა მეცნიერების ხელშეწყობით. გარდა ამისა, მან ქვეყანაში დაამყარა სიმშვიდე და, რაც უმნიშვნელოვანესია, დაწია გადასახადები. სიკვდილამდე რამდენიმე დღით ადრე, სულაიმანმა მემკვიდრედ დაასახელა მუღალი 'აბდ არ-რაჰმანი. ახალი სულთანი შეეცადა მდგომარეობის გამოსწორებას. მან შექმნა ფინანსური სისტემა და ცდილობდა ვაჰაბიზმის დამკვიდრებას. მაროკოში ფეხს იკიდებდნენ იმპერიალისტური ძალები, რაც ბუნებრივია უარყოფითად აისახა ქვეყნის მომავალზე.

1830 წელს, საფრანგეთის მიერ მეზობელი ალჟირის დაპყრობამ მაროკოზეც იქონია გავლენა. საფრანგეთმა მოინდომა თავისი კოლონიების „დამრგვალება“. სულთანმა 'აბდ არ-რაჰმანმა (1822-59) დახმარება გაუწია მუსლიმთა ამბოხების მეთაურს, 'აბდ ალ-კადირს (1832-42), რის საპასუხოდ ფრანგები შეიჭრნენ მაროკოში. ვადი ისლთან გამართულ ბრძოლაში სულთნის ჯარი დამარცხდა. მხოლოდ ინგლისის ჩარევის „წყალობით“, ქვეყანამ დროებით შეინარჩუნა დამოუკიდებლობა. დასუსტებული „შარიფთა სახელმწიფო“ ვეღარ უძლებდა იმპერიალისტთა ზეწოლას. 1845 წელს, საბოლოოდ დადგინდა ალჟირ-მაროკოს საზღვრები.

დროთა განმავლობაში, უფრო მეტად გაძლიერდა ევროპის სახელმწიფოების ჩარევა მაროკოს საშინაო და საგარეო საქმეებში. ქვეყანა იძულებული გახდა გზა გაეხსნა უცხოური კაპიტალისათვის. ამასთანავე, თანდათანობით გაიზარდა ევროპელი მოსახლეობის რიცხვი.

1880 წელს ესპანეთის სამეფოს ინიციატივით მადრიდში შედგა კონფერენცია, რომელიც უშუალოდ ეხებოდა მაროკოს. ესპანეთს განსაკუთრებით აწუხებდა საფრანგეთის პრეტენზია მადრიდის რეგიონის ამ ნაწილზე. კონფერენციის კონვენციის თანახმად, რომელსაც ხელი მოაწერა 11 ქვეყანამ (1881 წელს მას შეუერთდა რუსეთიც) უცხოელებს მიენიჭათ მაროკოში კერძო საკუთრების შექმნის უფლება და მათ სამსახურში მყოფი ქვეშევრდომების, მათ შორის მაროკოელების მფარველობა, რამაც უფრო მეტად ხელი შეუწყო უცხოელების აგენტურის გაზრდასა და გაძლიერებას. რა თქმა უნდა, სულთან ჰასან I-ს (1873-94) არ სურდა ყოფილიყო დამოკიდებული რომელიმე ქვეყანაზე. მან მიიწვია კონსტრუქტორები სხვადასხვა ქვეყნიდან და დაიწყო ახალგაზრდების საზღვარგარეთ სასწავლებლად გაგზავნა. სულთნის ყველა ძალისხმევა ამო ადმოიწნა. მაროკო განწირული იყო დამარცხებისათვის. XIX საუკუნის მიწურულს, ქვეყნის ეკონომიკაში პირველი ადგილი დაიკავა ინგლისმა, მეორე საფრანგეთმა, მესამე ესპანეთმა და მეოთხე გერმანიამ. აღსანიშნავია, რომ მაროკოს სულთნები იძულებული იყვნენ ეწარმოებინათ ბრძოლა ერთდროულად ორ ფრონტზე – დასავლეთის ექსპანსიისა და ბერბერთა ამბოხებების წინააღმდეგ.

1900 წელს, საფრანგეთსა და იტალიას შორის რომში დაიდო შეთანხმება, რომლის თანახმად საფრანგეთი პირდებოდა იტალიას ტრიპოლის ვილაიეთს (იგი ეკუთვნოდა ოსმალეთს) და კირენაიკას. სანაცვლოდ იტალიამ განაცხადა, რომ არ იყო ფრანგების მაროკოში შესვლის წინააღმდეგი. მოგვიანებით, 1901-02 წლებში სულთანმა 'აბდ ალ-აზიზმა დადო იძულებით შეთანხმება საფრანგეთთან, რამაც მისცა მას მაროკოში ჯარის შეყვანის საშუალება. სულთნის ძალისხმევამ რეფორმებთან დაკავშირებით განიცადა მარცხი. ამასთანავე, იზრდებოდა ევროპის სახელმწიფოების ვალი. 1902 წლის 20 აპრილის შეთანხმების საფუძველზე, საფრანგეთმა ჯარებისა და პოლიციის შეყვანით შეძლო შეექმნა თავისი სამხედრო და საბაჟო პუნქტები. იგი იღებდა საკუთარ თავზე დამნაშავეთა დაპატიმრებებისა და გასამართლების უფლებას. გარდა ამისა, ფრანგებმა შეიყვანეს სასაზღვრო კომისრები, რომელთა ხელში გადავიდა საზღვრისპირა რაიონების კონტროლი. მსოფლიოს გადანაწილების პერიოდში, საფრანგეთი იოლად ვერ დაიპყრობდა ქვეყანას. აუცილებელი გახდა მთელი რიგი სახელმწიფოების თანხმობა, რომლებსაც თავისუფლად მოქმედების სანაცვლოდ პირდებოდა სხვადასხვა სახის კონპესაციას.

ამავე პერიოდში, სულთან 'აბდ ალ-აზიზს ჩამოერთვა ხაზინის გაკონტროლების უფლება, რამაც უარყოფითად იმოქმედა ზოგიერთი ამბოხებული ტომის დამორჩილებაზე. მაროკოს 1905, 1909, და 1911 წლების კრიზისებმა გაართულა საერთაშორისო მდგომარეობა. იმპერიალისტების მიერ ქვეყნის უფრო მეტად დაკაბალებას ხელი შეუწყო გერმანიის ინიციატივით გამართულმა ალ-ხესირასის კონფერენციამ, რამაც დაარეგულირა 1905 წლის საფრანგეთ-გერმანიის კონფლიქტი. გერმანიის დიდი მცდელობის მიუხედავად, მან ვერ შეძლო მთავარი მეტოქის ინგლის-საფრანგეთის კავშირის შესუსტება და საფრანგეთის ხარჯზე პიზიციების გამყარება.

უნდა აღინიშნოს, რომ ალ-ხესირასის კონფერენციაზე მიღებული შეთანხმებების საფუძველზე გაიხსნა მაროკოს სახელმწიფოს ბანკი, რომლის კონტროლს ახორციელებდა საფრანგეთი, ესპანეთი, ინგლისი და გერმანია. კონფერენციამ ასევე გააუქმა მონებით ვაჭრობა და რაც მთავარია, ესპანეთ-საფრანგეთს ეძლეოდათ ახალი პოლიციის, საგადასახადო სისტემის და სახელმწიფო დაწესებულებების მუშაობის ორგანიზირების უფლება.

1907-08 წლებში, საფრანგეთის ჯარებმა მოახდინეს მაროკოს რამდენიმე ქალაქის ოკუპაცია, რასაც ბუნებრივია მოსახლეობის უკმაყოფილება მოჰყვა. 1909 წელს ესპანეთმაც წამოიწყო რიფის ოლქის დამორჩილება, რამაც უფრო მეტად დაამძიმა ქვეყანაში შექმნილი ვითარება.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, 1912 წლის 30 მარტს, სულთანმა ჰაფიზმა (1908-12) ფესში ხელი მოაწერა დადგენილებას, პროტექტორატის შესახებ, ხოლო 1912 წლის 27 ნოემბერს, საფრანგეთ-ესპანეთის მოლაპარაკებების საფუძველზე, მაროკოს ჩრდილოეთის და უკიდურესი სამხრეთის ნაწილები ესპანეთის ხელში გადავიდა. საფრანგეთს ერგო ქვეყნის ტერიტორიის დაახლოებით 80% და მისი მოსახლეობის 90%, ტანჟერი გამოიყო საერთაშორისო ზონად (ინგლისის კონტროლით), სადაც იჯდა სულთნის წარმომადგენელი – „მანდუბ“. საფრანგეთის ტერიტორიაზე ძალაუფლება გადავიდა გენერალ-რეზიდენტის ლიოტეს ხელში, ესპანეთის ზონას განაგებდა ესპანეთის სამეფოს უმაღლესი კომისარი. სულთანი მუჰამად V (1927-53/1955-62) ფაქტობრივად დამოუკიდებლად ვეღარ იღებდა გადაწყვეტილებებს. ოკუპაციის პირველსავე დღეებიდან, დაიწყო აჯანყებები დამპყრობელთა წინააღმდეგ. მდგომარეობა იმდენად დაიძაბა, რომ სულთანი აღ-ჰაფიზი იძულებული გახდა უარი ეთქვა ტახტზე ძმის 'აბდ აღ-აზიზის სასარგებლოდ.

მართალია, პროტექტორატის რეჟიმმა განსაზღვრა ტანჯერის სტატუსი, მაგრამ ის მუდმივად წარმოადგენდა სახელმწიფოების დავის საგანს. ესპანეთისათვის მას ჰქონდა ეკონომიკური მნიშვნელობა, ვინაიდან ის მდებარეობდა გეოგრაფიულად მასთან ახლოს, საიდანაც შეძლებდა მადრიდის სხვა ქვეყნებთან კავშირების დამყარებას.

1930-იან წლებში მაროკოში დაიწყო ანტიკოლონიალური მოძრაობის ახალი ტალღა, რომელსაც სათავეში ჩაუდგნენ ახალგაზრდა პატრიოტები. მეორე მსოფლიო ომის დროს, საფრანგეთის კაპიტულაციის შემდეგ, მაროკო „გადავიდა“ ფაშისტური გერმანიის ხელში, რომლის სამხედრო გეგმები თავს აფარებდნენ მაროკოს სახელმწიფოს ტერიტორიულ წყლებს, აეროდრომები კი წარმოადგენდნენ გერმანელების საჰაერო ბაზებს. მათ გაჰქონდათ ქვეყნიდან სურსათი და ნედლეული. ესპანეთმა ისარგებლა საფრანგეთის „დასუსტებით“, მითვისა ტანჟერი და შეუერთა თავის ზონას. ამავე პერიოდში გააქტიურდა ამერიკის შეერთებული შტატებიც. მან შეძლო მაროკოში, ალჟირში და ვიშის მთავრობის ქვეშ მყოფ სახელმწიფოებში შეენარჩუნებინა თავისი საკონსულოები, რითაც უზრუნველყო კონტაქტები. 1941 წლის ვეიგან-მერფის შეთანხმების თანახმად, აშშ-მ უზრუნველყო სასურსათო და სამრეწველო პროდუქციის, მათ შორის საწვავის შეტანაც. მეორე მსოფლიო ომმა დაარღვია მაროკოს მეტროპოლიასთან კავშირი, რამაც დადებითად იმოქმედა ქვეყნის ეკონომიკაზე. გაიზარდა ადგილობრივი ნაწარმი და შეიქმნა ახალი ადგილობრივი სამრეწველო დარგები, რამაც გააუმჯობესა ქალაქების მდგომარეობა. შტატებმა დაიწყო გამოსვლა ანტიკოლონიალური რეჟიმის წინააღმდეგ. ვითარება საგრძნობლად შეიცვალა მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ. ფრანგები კვლავ გადავიდნენ აქტიურ შეტევაზე. იმპერიალისტები განსაკუთრებული სისასტიკით გაუსწორდნენ ფესისა და რაბატის მოსახლეობას. ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაზე დიდი გავლენა მოახდინა 1945 წლის 22 მარტს, არაბული ქვეყნების ლიგის და მოგვიანებით, 1947-48 წლებში კაიროში ჩრდილოეთ აფრიკის განმათავისუფლებელი კომიტეტის შექმნამ. რეპრესიებისა და ტერორის მიუხედავად, არ წყდებოდა გამოსვლები, გაფიცვები. ფრანგებმა არაერთხელ სცადეს ეთნიკური შუღლის აღმოცენება და გაღვივება, ბერბერების არაბებთან დაპირისპირება, თუმცა დამოუკიდებლობის წყურვილმა კიდევ უფრო გააერთიანა და შეკრა ხალხი. ოკუპანტები ასევე ღიად ადანაშაულებდნენ ქვეყნის ხელისუფალს დალატსა და ხალხის ჩაგვრაში.

1950 წელს, სულთანმა ბენ იუსუფმა გაუგზავნა მემორანდუმი საფრანგეთის მთავრობას. დაძაბული მდგომარეობის განმუხტვის მიზნით. საფრანგეთის ხელისუფლებამ გადაწყვიტა მაროკოს სულთნის საფრანგეთში მიპატიჟება. სულთნის საზეიმო დახვედრისა და

მასპინძლობის მიუხედავად, მდგომარეობა არ შეცვლილა. საფრანგეთის ხელისუფალნი თვლიდნენ, რომ ჯერ კიდევ არ იყო დამდგარი მაროკოს დამოუკიდებლობის დრო. სულთნის დაშინების მიზნით, საფრანგეთის პრეზიდენტი მუდმივად იმუქრებოდა ბერბერების მხრიდან მოქალაქეების აწიოკებითა და დახოცვით. გენერალურმა რეზიდენტმა ჟუენმა ჩამოაყალიბა ახალი კაბინეტი, რითაც გაზარდა თავისი უფლებამოსილება. მან წაართვა მაროკოს სულთანს ბეჭედი, გამოცა რამდენიმე „დაპირი“ და დასახა ახალი მთავრობის გეგმა. სულთანმა უარი განაცხადა ახლად დანიშნული მინისტრების მიღებაზე და განაცხადა, რომ 27 თებერვალს გამოცემული დეკრეტი იყო ყალბი.

1953 წლის აგვისტოში, საფრანგეთის ხელისუფლებამ მოაწყო სახელმწიფო გადატრიალება, რომელიც დიდი ხანი მზადდებოდა. მუჰამად V ბენ იუსუფი გადააყენეს და გადაასახლეს მადაგასკარში, ხოლო სულთანად გამოაცხადეს მისივე ნათესავი, ქვეყნის მოღალატე ბენ 'არაფა (1953-55), რამაც მღელვარებების ახალი ტალღა გამოიწვია. ფრანგები იძულებული გახდნენ უკან დაებრუნებინათ ბენ იუსუფი. მოლაპარაკებების შედეგად, 1956 წლის 2 მარტს, საფრანგეთმა და ამავე წლის 7 აპრილს ესპანეთმა, აღიარეს მაროკოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა. 29 ოქტომბერს, დეკლარაციაზე ხელმოწერით გადაწყდა ტანჯერში საერთაშორისო რეჟიმის გაუქმება. 1957 წლის აგვისტოში მუჰამად V-მ მიიღო მეფის ტიტული და შეუდგა ქვეყნის აღორძინებას. ფილალის დინასტია აღდგა.

დასკვნა ამრიგად, XVII-XVIII საუკუნეებში ქვეყანაში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკურმა, პოლიტიკურმა და კულტურულმა პროცესებმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს „შარიფთა სახელმწიფოს“ მომავლის განვითარებაში. შარიფებს არაერთხელ მოუწიათ მძიმე ბრძოლის გადატანა დაპირისპირებულ არაბულ-ბერბერულ ტომებთან. 'ალავიტმა სულთნებმა მაროკო გამოიყვანეს რთული მდგომარეობიდან. მათ გარკვეულწილად დაძლიეს ფეოდალური ჩამორჩენილობა და აღადგინეს ქვეყნის პრესტიჟი საერთაშორისო არენაზე.

მუღაი ისმაილის (1672-1727) ძალისხმევით, წინამორბედებთან შედარებით, საგრძნობლად გამოსწორდა მძიმე სოციალური ფონი და რაც უმნიშვნელოვანესია, შეიქმნა ნამდვილი ჯარი, რომლის მეშვეობით ისმაილმა ამოიღო გადასახადები და დაუბრუნა ქვეყანას დაკარგული ტერიტორიები. ამ აღორძინებელი სულთნის, ისმაილის მიერ გატარებული პოლიტიკის გარეშე, „შარიფთა სახელმწიფო“ „დარ იარსებებდა“. გარდა ამისა, ისმაილმა ააღორძინა ვაჭრობა, კარი გაუხსნა უცხოელ ვაჭრებს, რამაც დატოვა მაროკოს ეკონომიკაზე როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი კვალი.

მუღაი ისმაილის გარდაცვალების შემდეგ, მაროკოს სიმტკიცე ისევ შეირყა. თუმცა 30 წლიან ანარქიას (1727-1757) კვლავ მოჰყვა სტაბილიზაციის პერიოდი (1757-1790).

XIX საუკუნიდან განსაკუთრებით გაძლიერდა ევროპელთა გავლენა ქვეყნის საშინაო და საგარეო პოლიტიკაზე, რაც დასრულდა მისი დამოუკიდებლობის დაკარგვით. მხოლოდ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის შედეგად, მაროკოელმა ხალხმა დაიბრუნა დამოუკიდებლობა, რასაც გარკვეულწილად ხელი შეუწყო რიფელების თავგამოდებულმა ბრძოლამ.

ისლამის დამკვიდრების შემდეგ და ფილალის გამგებლობის პერიოდში, არაბული მადრიბის რელიგიურ, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ცხოვრებაში უმნიშვნელოვანესს როლს ასრულებდნენ ქალაქები, რომლებიც განსაკუთრებული სტატუსით სარგებლობდნენ ისლამურ სამყაროში. მაროკოს სამეფოს ჩრდილოეთ ნაწილში მდებარე „მადრიბის მექამ“ გაუძლო ათასგვარ განსაცდელს. „წითელმა ქალაქმა“, რომელმაც მისცა ქვეყანას თანამედროვე სახელი, დღემდე შეინარჩუნა თავისი მნიშვნელობა. რაც შეეხება რაბატს, თავისი საინტერესო ისტორიითა და მდიდარი ძეგლებით, კვლავაც იქცევს მეცნიერთა ყურადღებას. ქვეყნის სამხრეთ რეგიონის ეკონომიკური ცენტრი – მექნესი, რიგით მეოთხე სატახტო ქალაქი, ამჟამად ჩრდილშია მოქცეული. ზემოთ აღნიშნული საუკუნეების წინ დაარსებული

ქაღაჭები დღესაც წარმოადგენენ მაროკოს პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, რელიგიურ და კულტურის ცენტრებს.

სადოქტორო თემასთან გამოქვეყნებული ნაშრომები:

1. ქარცივაძე თ., შარიფების მოძრაობა და ქალაქ ფესის დაარსება მაროკოში. ჟურნ. პერსპექტივა -XXI, IV, თბ., 2002, გვ. 136-137.
2. ქარცივაძე თ., ქალაქი მარაქეში (არაბული მადრიბის ისტორიიდან). ჟურნ. აღმოსავლეთი და კავკასია, №2, თბ., 2004, გვ.127-130.
3. ქარცივაძე თ., რაბატი - არაბული მადრიბის ცენტრი. ჟურნ. აღმოსავლეთი და კავკასია, №1, თბ., 2003, გვ. 88-91.

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Faculty of Humanities

With Rights of Manuscript

Tamar kartsivadze

SHARIFS AND THE DYANSTY OF FILALI IN MOROCCO

Synopsis of the Phd thesis in History

Tbilisi 2015

Supervisors: **Merab Tikadze**-Doctor of History

Nani Gelovani-Doctor of History, Associate Professor

Official Reviewers:

Gocha Japaridze-Doctor of History, Professor

Mirian Makharadze-Doctor of History, Associate Professor

The defense of the thesis will take place at the meeting of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Academic Board on 20 March, at 16:00 , auditorium #214.

Address: 0179, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University , #1 Chavchavadze Avenue, Campus 1

The thesis is available for review in the library of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University.

Scientific Secretary of the Dissertation Council:

E.Bzhalava

Doctor of Philology, Professor

General Description of the Work

Objectives and Tasks of the Dissertation

Accession to power by Prophet Muhammad's grandson, Hassan's descendants-Sharifs -"Filalis", the same as "Alawites", in Morocco is the most important period in the history of the country. Despite many obstacles and difficulties, Filali managed to remain on the throne. The research of noted dynasty has huge importance for state of Sharifs, also for better understanding of the Middle Ages, which is not sufficiently studied and for the issues related to Filali. The Middle Ages time of the "red land" is one of the most important and interesting periods due to its political-economic and cultural processes.

The Scientific Novelty

Although the dynasty of "Filali" has been the subject of scientific research, the authors have given little attention to the origin of Sharifs and the events of the XVII-XVIII centuries, who determined the country's future. The source of 'Abu-l-Qasim B. Ahmad az-Zayyani gives priceless information regarding this period. The source was translated in French with additional comments by O. V. Houdas. It was published in Amsterdam under the name of "Le Maroc de 1631 à 1812". Except this work, none of scientists distinguish the urban life of Morocco and its political and economical contacts to European states. Thus, in addition to European relation, we have presented the complete pictures of capital cities, which attract many scientists until today.

The research focuses on separate terms and the history of dynasty (until 1957) and the situation in the country in XVII-XVIII centuries, which has had great influence on the future of the country. It should be noted that the colonial interest was growing towards Morocco through XIX-XX centuries. From 1921 to 1926, the Republic of Rif was created, which have significantly undermined the regime of France and Spain. Finally, the Kingdom of Morocco's inability to resist the imperialist states during the world distribution led the country to the loss of independence.

The Practical Importance of the work

The results of research named-Sharifs and dynasty of Filali in Morocco is noteworthy to clarify various historic issues of Morocco, which will shed light on some of mistakes related to studies of Morocco history. Also, it is desirable and interesting to use founded results in the Arab Maghreb study process.

Approbation

Problems discussed in the dissertation work have been presented in the form of reports at several scientific conferences. The main provisions of the dissertation are reflected in the articles published by various scientific journals. Doctoral dissertation has been prepared in Tbilisi State University, Faculty of Humanities, Department of Oriental History.

The Structure and Content of the Dissertation

The work consists of an introduction, six chapters (sub-chapters) and conclusion. A table of contents, bibliography, two genealogical trees of the Sharifs, the political map of the Kingdom of Morocco, emblems and flags of Morocco and the Republic of Rif, a chart of the years of ruling of the sultans of the Filali dynasty are attached to the work. The introduction presents a short review of the issue - the study of the history of the dynasty. Georgian, Russian, European and Arab scholars who have contributed to the research of the Arabian Maghreb, have been listed.

Chapter I "Sharifs ("Shorfa") and emergence of Filali at Morocco's political arena" refers to the definition of the terms "Filali" and "Sa'id", Sharifs duties and their place in the Islamic world. Since in this part of the Maghreb the first Sharifs were Idrisides, initially the great grandson of the Prophet's grandson, Hassan the founder of the Idrisides dynasty (789-926), mulai Idris I (786-809) and the major Berber tribes that were connected with the events of the period mentioned above, have been presented. They played an important role in the development of the country.

Chapter II "Filali's settlement in Morocco and accession to power", reflects the reign of one of the sultan of the Marinids dynasty (1196-1428), Abu Yakub Yusuf (1286-1307), arrival of Sharif Hassan al-Qassimi from Arabia in the south-eastern part of Morocco, namely in Tafilalt Oasis; Muhammad Ali ash-Sharif's (1631-35/6) accession to power.

For centuries, Sharifs did not interfere in the political life of the country. They enjoyed the great respect and influence among the population. They were attributed the miraculous divine power of the prayer "for Wealth". Sharifs, as incomers from Tafilalt oasis, the surname of Filali.

The above-mentioned chapter of the thesis is one of the main axis of the work, since it reflects a challenging and exciting period of the history of Morocco, its reunification. In addition, it focuses on the actual founder of the dynasty, mulai ar-Rashid (in 1664-72), thanks to whom order was established and poverty reduced in the country. At the same time, much attention is paid to one of the most famous and powerful sultan, Mulai Ismail (1672-1727), who played a major role in the history and whose undeniable merit was the strengthening and unification of the fragmented state of the Sharifs.

As noted above, during the period of anarchy in 1631, residents of Tafilalt appealed to the most respected among them, Ali ash-Sharif, for help. He was confronted by a Dilaian Marabut al-Haji. He also faced resistance from residents of certain regions and he soon resigned and gave the throne to his son, Muhammad. According to the legend, ash-Sharif lost courage. Sultan Muhammad II (1635/6-64) had to confront Murabit al-Haji. In addition, he was confronted by rebellious Berbers, supported by the Arabian tribes of the upper Gir, Ma'kil, Ahlaf, Seguna. Over the years, the sultan fought to consolidate power, which cost the lives of many people.

In 1664, one of the his sons near Angad mulai Ali al-Sharif, al-Rashid proclaimed himself as sultan, which naturally infuriated sultan Muhammad. The brothers confronted each other on the battlefield and Muhammad died. Mulai al-Rashid made his way to the throne through the support of Berber and Arab tribes. Also, the Shorfa of Wazan sided with him. He met great resistance from Fes, Dila and Marrakesh residents. The sultan al-Rashid repeatedly assaulted the unruly population. Al-Rashid, as an educated person (he studied in the Qarawyyin University, famous in the Islamic world), contributed to the development of science and education, and often visited Ulama (religious scholars) and helped them financially. Mulai al-Rashid took measures to

reform the army, create amenities for towns. He also contributed to the development of trade. He decreased poverty; minted a new round shape copper coin-"Rashidia". The man who terrified everybody was killed by an accident.

In 1672, the younger half-brother of sultan al-Rashid, Mulai Ismail, who was the governor of Meknes during the life of al-Rashid, ascended the Moroccan throne at the age of 26. European travelers, diplomats and captives have provided data about Ismail, often much devoid of the truth. He was clever, despotic, physically and spiritually strong person. Initially, the sultan punished his insurgent family members and tribes.

Chapter III "Sultan Ismail's domestic politics" Ismail, like his predecessors, confronted Turks in Algeria, contending him for Oran and border strongholds. The aspiration for power and the wish to regain the territories captured by Europeans made Mulai Ismail consider the formation of a new and a powerful army. He originally used the military units of the time of al-Mansur (1578-1603), the most famous sultan of the era of Saadians (1511-1659). Ismail's army incorporated Gish-Arabian tribes, also used by Marinids. During the rule of the Saadians, the army was largely made up of tribes from Ma'kil. Sultan Ismail also employed Ma'kils from the oases and Atlas plains, who were relied upon by al-Rashid too. The sultan's army contained a small contingent of renegades as well. Mulai Ismail included in the army his mother's Arabain tribe-Mghapra. However, the campaign against Turks in Algeria in 1674 clearly showed Ismail the need for a much more faithful and strong army. In 1678-79, the sultan organized a military expedition through Sus and Sahara to Sudan in order to seize slaves. He occasionally replenished troops from the south of Sahara, Sudan, Timbuktu and Segou with captives brought from there. In 1680, he released from Shorfa military service. Sultan Ismail's army reached 150 thousand. Out of this, 70 thousand was deployed in Meshra al-Remul and 25 thousand in Meknes, which was Ismail's personal army. The others were deployed in garrisons at kasbas and controlled strategic points. The army participated in every major battle. They were given the right of land acquisition-Hamatin. They collected taxes. At Mulai Ismail's times, Na'ibah had become the main form of agricultural taxes, paid by all. It was seen as a united rent and was collected in cash, as well as in products every two or three years. When "Black warriors" realized that they were the only strong and organized force in Morocco, they began to bargain with their strength and advanced to get hold of power. However, their numbers gradually decreased. At the end of the XVIII century Abides became the sultan's personal guard. Ismail's army can be divided into three categories:

1. The al-Bukhara army, which included al-Mansur's era units and tribes brought from outside the country.
2. Gorge or the Wadi Army - made up of Arabian tribes.
3. Rif's or coastal Mujahids, who were expelled from Morocco through Ismail foreign invaders.

When sultan Ismail strengthened powers, he began holy war ("Jihad") production against the Europeans, whose hands were a number of Morocco ports. In 1681 he freed from the Spaniards al-Mahdia, same the al-Ma'mura and in 1684 Tangier from Englishmans. At the same time, Ismail seized the Spaniards to Larach in 1689 (el-'Ara'ish), later expelled from Spain in 1691 Assilah-European title Arzila. Spain remained the Mediterranean Sea ports Melila, Ceuta and two smaller islands - Penon de Veles and Alhucemas who failed to return Ismail. As far on the Atlantic coast the port el-Jadida the same Mazagan, had managed since 1515 from the Portuguese, who later returned to the country in 1769, sultan Muhammad Ibn 'Abdallah (1757-90).

In addition, Ismail is dedicated big place to economic development, control of the domestic and foreign trade, promote healing plants, narrowed Sale's pirates. XVII-XVIII centuries, the pirate's centre of Morocco, who were dominant in the Mediterranean area. They ravaged Europe, from Iceland to the Canary Islands. Mulai Ismail, at his last years suffered a massive power struggle between his children. To avoid of the collapse, Ismail began sending their with mothers to Sijilmasa and each of them has allocated a house and a servant. Sultan counted 500 harem girls. According to the legend, he had 700 sons and 1000 daughters, which is probably greatly exaggerated. When the maid foot 30, he was sent to the Sijilmasa old harem. Ismail proclaimed heir to the throne Mulai Ahmad al-Zahabi-dialectal form of al-Dahabi (1727-29), who died of illness soon after. Sultan Ismail's legacy cannot take care of her children. Mulai Ismail left the Immortal name. After his death began of anarchy again. 30 years of turmoil caused by the strengthening of the various tribes.

Chapter IV "City life and Islam - Arab culture in Morocco" is a Moroccan former and current capital city - Fes, Marrakesh, Rabat and Meknes the establishment and development history, and related events and historical - cultural monuments. Morocco as a great history and culture the country still attracts the attention of scholars of Islamic civilization.

Fes (old name "Fez," in Arabic "Fas"- pick) is located in the northern foothills of the Atlas Mountains, a tributary of the River Sebu. He laid the foundation for a grandson Hassan, Idris ibn 'Abd allah and was named a city-Madina, while Idris's son, Idris II, (from Berber slave women Kenza), since 809 it capital of Idrisides emirate. He developed the town on the left bank. Fes rivalry has always existed between the two sections, which hindered its development.

In 818 year old part of the city fleeing to 8 thousand Spanish Muslims, who were expelled from Cordoba rebellion. Their descendants still live in Fes andalusian quarter. In 980-1012 years, highlighted by Fes Cordoban Omayyads (756-976) under the rule. In 1069, al-Murabites (1056-1147) commander, Yusuf ibn Tashphin (Ibn Tashuphin [1061-1106]), incorporated into its root in the city, which is the action in Morocco of al-Murabites north base. Yusuf is considered the second founder of Fes.

In 1145, al-Muvahids' leader, 'Abd al-Mu' Min (1130-63) into its root in the long siege. He raised the siege of the devastated city walls. Al-Muvahids' introduction in Fes, as compared with at Murabits it's the delay period of development.

In 1248, came Marinids in Fes and since then, it has become the capital of a new dynasty, which included Algeria, Tunisia and Tripolitania. During the Marinids reign, the city became famous for his peacefulness and tolerance. In XIII century taught Aristotle philosophy, mathematics and medicine. "Mecca of Maghreb" has become a for the country's economic centre, where they were found merchants of various countries. Over time, Fes glory is gone and established religious fanaticism. In the second half of the XIV century here founded "Bu-Inania's" luxurious mosque.

In 1549, Saadians sharifs conquered Fes. During the reign Saadians of Morocco, Marrakesh became the capital, but they are particularly concerned about Qarawiyyun mosque and university extension and beautifying. Later, in 1659 Alawites' sultan Muhammad demolished Fes. In 1666, al-Rashid took the power. He raised the Wadi Sebu grand bridge with forth span; he founded the al-Sharatin's Madrasa; built kasba which became Sherarda (1670)

In 1674, Mulai Ismail took Fes and despite the fact that he was not particularly fond of Fes and Marrakesh, he built madrasa and houses for Ulama and for those who have it recognized by the sultan. After Ismail death,

the city has become a centre of the insurgency. The decree of protectorate was signed in 1912 on 30th March in Fes. During the French protectorate (1912-56), it was the national-liberation fight's centre .

From numerous monuments of Fes Mulai Idris sacred tomb is significant. It attaches to the "wealth"-Baraqa everyone who arrives in the city from the east or west (Qadi, bedouins, statesmen, scientists, patients ...). Also, it is essential to "Fes al-Balin", the Qarawiyyin mosque and university. It was founded in 858 or 859, the daughter of a wealthy merchant Qarawiyyun's elipatimam. In Qarawiyyin knowledge of the master distant students from Mahgreb, Egypt, India, Libya's deserts, which is being organized under the leadership of the famous celebration-"Sultan tolba" in springtime. In addition, the Islamic conference is held once a year. Till the end of the XIX century, Fes was the only place where fabricated in well-known hat "Fesa". In Fes, as the religious status of the city is forbidden to spill blood. "Maghreb's Mecca" is also a traditional industry sectors - textile work, pottery, jewelry, leather processing, carpet centre and the state's transportation systems.

Marrakesh At the end of the XI century, Sanhaja's tribal leader Yahya ibn Ibrahim purpose of spreading Islam, invited well-known Moroccan theologian 'Abd allah ibn Yassim. Sanhaja's Berbers built a fort on the river Niger in Arabic "Ribat", this is called Murabites Brotherhood members. In 1055, Murabites took a large part of present day Morocco and Algeria. Later, in 1062 in their famous commander, Yusuf ibn Tashphin laid the foundation for the city of Marrakesh (founded in 1071), from which it derives its modern name. Since Marrakech is surrounded by red walls, it is called the "red city". There's no doubt that the place fascinated Tashphin by dry and healthy climate. He opened the linen tents around the camp and built a kasba. Ibn Tashphin dug wells, which are joined to each other through ketara underground pipes.

In 1132 (or 1330), the successor of Ibn Tashphin, whose mother was christian slave woman, Ali ibn Yusuf built around Marrakesh fence 15-meter-high. While the period of al-Murabites began to develop Andalusian culture in Marrakesh, where the works of famous theologians and scholars was surrounded. Marrakech was built by al-Murabites the accumulated spoils at the expense of Spain. It was the capital of a huge empire whose boundaries were from Senegal to Kabilia and from Zaragoza to Santarena.

In 1147, Marrakesh was taken by 'Abd al-Mu' Min. Over the years, al-Muvahids split caused the interference of Christians toward in Maghreb the internal affairs. It should be noted that in "red city"- Marrakesh had Christian episcopacy till XIV century.

Amenities at Marrakesh especially cared for al-Mansur (1184-99), one of the famous manager Muvahids, where the famous philosopher and scientist Ibn Rushd (1126-98) lived and worked in his door. Al-Mansur founded the madrasa and built a mosque, which remained in the 67 meter-high minaret -"kutubiya" (1199). It is considered one of the greatest masterpiece of Muslim architecture. The name of kutubia is connected to the book market, which was located nearly in 100 meters from the place. In Arabic book is called "kutub". The head of kutubia is decorated by four balls of copper, which is covered by gold. In 1269, Marrakesh was conquered by Marinids, and In 1548 (or 1544), the "red city" was taken by Saadians' Sharifs and they made it the capital again. They were concerned about its amenities. In 1578-93, Saadians' sultan al-Mansur (1678-1703) built in the Spanish-Mauritanian style "Palace's al-Badi". Later, as an order from sultan Ismail it was used as building material. Moroccan folklore festival is held every year in the leftovers of the palace. During the al-Mansur's government built Saadians tomb, where were forbidden to visit for Christians.

In 1668 Marrakesh was taken by Mulai al-Rashid, who refurbished. In 1677, sultan Ismail took the city. He made Meknes as capital. Marrakesh was the capital of Morocco again.

In 1912, the "red city" was conquered by Hiba Saharan tribal rebels and destroyed the French. During French protectorate, the city's political and economic importance fell significantly, it was ruled by the officials persons appointed by the French.

The city is famous for Agdal (XII c.) and Menara (XVII c.) olive groves, date palms forest ... also with great vizier Sidi Moussa's beauty-"Bahia's Palace" (1880-87). Today, Marrakesh-"red city" is a centre of southern Morocco's province and the main administrative economical centre of city.

Rabat In 1150 (or 1138) caliph 'Abd al-Mu'min on the Atlantic Ocean coast, on the left shore river Bu-Regreg, waving the rock fortress erected a combat-hardened material, which was named camp victory or "Ribat-u-l-Fath". At the same time, winning the camp was to move to Spain in the shortest path, which conducted military operations against - Murabites. He managed could conquer south Morocco and Spain. "Ribat-u-l-Fath"was taking a place of 450 hectares and was surrounded by a fence.

It should be noted that Rabat-Sale favorable geographical location, initially attracted by the Phoenicians, Romans and kartagens. It was crossed by the Roman Empire in the domain of the main border and the city of Sale was a well-known name Shelah. Sale in Arabic "Sala", "Sla", "Shelah" Spanish - means immortal. In X century the River Bu-Regreg was settled by Berbers.

Caliph al-Mansur, who owned Grenada, Gharnata was built a real city around "Ribat-u-l-Fath". Revenues from trading, the population of Rabat, he appointed an additional fee. Therefore, the city began to settle, and a variety of professions and backgrounds, which contributed to its development. Residents are engaged in trade with the royal court. On the continent of Africa it become one of the famous and wealthiest city. The water supply to the caliph gave the aqueduct, which flowed in the direction of different facilities. In 1197-98, before marche to Spain caliph al-Mansur ordered the construction of the mosque, which should have been the largest in the Islamic world, but he did not have time to realize it. Later, It was destroyed by earthquake in XVIII century. From Hassan mosque only 260 columns and 44 meter minaret of pink stone are left. Al-Mansur constructed other buildings as well. In 1185-89 big fence was built around the city of Rabat, which was composed of five doors. The gate of "Bab-al-Ruh" is well preserved compared to others. After the death of caliph al-Mansur, Rabat was so destroyed that one tenth part of it was not even preserved. In 1248, Rabat-Sale took Marinids and since that time, serving as a fortified camp in Rabat, where he ran the army to move to Spain.

At the beginning of the XVII century, sharpening Sale and Rabat communities merged and became a haven for Moorish times expelled from Spain, after the pirates centre of Sale. Andalusian Moorish ancestors still live in Medina. At that time Spanish Muslims have formed "pirate republic" whose heads independently were negotiating with foreign countries. Andalusian Moor's called Rabat "Sla al-Jadid". In the Middle Ages, it became known in Europe on behalf of the "New Sale" and served as an important node for the Mediterranean population.

From 1627 "State of Pirates" (till 1667) united Rabat and accordingly to Spanish cities elective council was head of it. Afterwards, Mulai Sliman (1793-1822) along with Louis XVIII destroyed the ships of the pirates. At the beginning of the XVII century Alawites sultans were settled down in Rabat by Arabain tribes Udaya, whose name is "kasba Udaya". In XVII century Rabat was devided in two parts. The northern part of the Medina. There was an an earthquake in the city in 1755. It went down in history on behalf of the Lisbon earthquake, leaving Rabat without port. The second half of the XIX century, plague became epidemic and

killed 60 000 people. In 1912, the French resident, liote (liotie) (1911-25) moved the administrative centre from Fes to Rabat and began to build the European city. In 1930-50 Rabat was one of major centers of liberation movement. From 1956 it is the capital of independent Morocco. Along with Sale, Rabat composes independent prefecture of Rabat-Sale. Since 1956 it is an independent Moroccan capital. In addition to the sites mentioned above, is remarkable ancient ruins of a thousand-year-Rabat -"Shelah", Muhammad V-'s magnificent mausoleum built by Vietnamese architect Van Tuan.

Meknes In X century, one of the tribes of Zenata left from poors places established settlements Meknes. Some researchers claim that local tribes Miknasa, laid the foundation for a future capital of Ismail. It is likely that the Berbers were impressed by the healthy climate, abundant water and fertile land, which flourished olives. Since then, he has been called "Miknasa", "Miknasa al-Zaitun" and it presented the freedom of assembly and the market place of Berbers.

While al-Murabites time, Meknes became a fortified settlement and al-Muvahids used it for trade. Meknes evolved white Marinids period, It has become the object of a different tribe thriving. During the centuries it was small village, destroyed many times from various tribes. It is noteworthy that the road from here goes towards the Middle Atlas.

In 1672, when Mulai Ismail took the throne he declared Meknes of the capital in 1673. Ismail could not agree with the population of Marrakesh and Fes and as a clever politician initially calculated that the city would be able to control the Middle Atlas Berbers. According to the legend, after Sultan Ismail received refusal to marry the illegitimate daughter of Louis XIV- Conti and he decided to overshadow the Versailles and surprise the world.To build a new capital city was linked to inhuman labour. Under the hot sun "Maghreb's Babylon" was building and by thousands of human lives were lost. According to legend, while construction, 30 thousand people were killed.The city is losing subjects, builders, prisoners, slaves, captives, among them two thousand people were Christians. Over time, the number of workers increased by 50- to 60 thousand. Sultan was a minor at the whim of the law for everyone. Meknes towards the endless caravans of people and animals. It surprised everyone. Ismail built in the city a jail specially for prisoners, which were stretched 7 × 7 km. The majority of prisoners included travelers and sailors who forced their way into the hands of pirates Sale and Rabat sharpening. Currently, it is partially destroyed and the door is open for visitors.There were built new houses, mosques, palaces, built pond. Separately countryside area allocated to the Jewish district-Melah. Ismail built a huge palace in Marinid's kasba "Dar al-kabira" and fence around it. Allocated harem, arms depots, stables and kasba for black army.

During the construction of Meknes new gates were built, which is the most beautiful and famous "Bab al-Mansur," and is considered as one of the most beautiful gateways in Morocco. It was built by Mansur larish Muslim hostage and won an award in the form of freedom. Finally, "Bab al-Mansur" was completed in 1732 by sultan 'Abd Allah. After the death of Sharif, Meknes moved to second place, but a new building was built. Relatively well-preserved palace "Dar Jamai" (XIX c.), the Folk Art Museum (since 1920). During the protectorate of France, French people opened the staffs in Meknes. Nowadays, the capital of southern Morocco is the centre of country's agriculture and famous religious brotherhood "Aisava".

Chapter V "Morocco and European countries during the Filali's rule" Morocco due to its favorable geographical location, has always attracted foreigners. Whereas, the sultan al-Rashid dreamed Tangier return, he established relations with France and England tried to use it against them. At the same time, the French

diplomat Prezhus, wanted by the aid sultan intensification French influence in the region and because of that he was accused of espionage and was not able to accomplish his goals.

Relations with west Europe especially expanded in the time of sultan Ismail. During his time, the Moroccan ports were shopping centres. In 1682, Ismail sent ambassadors in England and en France. He wanted to appoint consuls in the European countries. The first visit sultan's ambassador en France did not bring any significant benefits for Morocco. In 1683, Ismail sent ambassador Tamimi to Louis XIV (1638-1715), who was especially fascinated by the glory of Versailles and by the perfect beauty of Sun King's illegitimate daughter – Conti. Tamimi's next meeting was due to a desire to marry Conti, instead of which he had demanded from the sultan Ismail to become christian, however, there are letters in which he asks the Islam to France and the Spain monarchs, or in extreme cases, the adoption of Protestantism. After the rejection to marry Conti, mulai Ismail tried to use the French against the English. In 1683, they signed Morocco -French trade agreement, which the French had the right of free trade in Morocco, which was further enhanced in 1687 by an agreement. Louis XIV after signing the agreement has not lent to Ismail, which meant its detractors, however, to defuse the situation, he raised the issue of hostages. Big part of the rowers included Moroccans. At the same time, on the "Morocco's Babylon"- Meknes construction worked Christians captives. In 1688 signed the agreement on the exchange of prisoners of war, which did not make significant results. France had the right to appoint consuls in the Moroccan cities. Moroccans and French were settling disagreements between the boundary lines of a French king. French merchants exempted from custom taxation increased by Ismail. At the same time, the agreement in accordance with paragraph 5, Louis XIV and Mulai Ismail to provided assistance if needed.

In 1704, the English took Gibraltar, which were given the opportunity to attack Moroccan ports. England was an ally of the Netherlands. The two countries sought to Morocco - Algeria is likely to exacerbate the conflict, which ended in their defeat.

In 1712, after lengthy negotiations, France has bought back 20 prisoners. Strained relations between Morocco and France after the refugees settled languedocien Protestants in Morocco and one of them became debt of Sale. In 1710, the French consul in Sale, and in 1712, the French consul in Tetouan to leave the country. Over the next 40 years they had not representative in the state of "Sharifs", took advantage of England and won first place in the Moroccan economy.

After the death of Ismail, the connection did not stop between European countries. England wanted to get hold of trade in Tetouan and shared with the Netherlands flax and Maudi trade, from Sale and Safi candles trade, goat leather and copper exports from Agadir. Apple traded from Morocco to England. At this time, a reduced trade with France. The second half of the XVIII century, during the rule of Sidi Muhammad, appeared in Moroccan ports the north European merchants, who have concluded trade agreements.

As noted, in 1769, sultan Sidi Muhammad seized the Portuguese "Mazagan". During 1773-74 he organized expeditions to return Seuta and Melila, which failed and was forced into a truce with Spain in 1780. After Sidi Muhammad, during the reign Mulai Sulaiman (1793-1822), especially in strained relations with Europe. He prohibited foreigners living in Morocco and limited contact with them. Since European considered Morocco as pirate's country. Sultan Sulaiman had to destroy the pirates in 1817 with Louis XVIII. At the end of the XVIII century, western European influence in the country's economy collapses, which is clearly demonstrated in the following period.

At the beginning of the XX century, the Kingdom of Spain, in "Sharifs' country" owned Prezidios (port, fortress) and Melila and Seuta who decided to make the pillar bases in the territories to conquer. During this time, Spain was weakly developed industrial and military point of view, so bourgeois circles trying to use England - France's disagreement with their goals. England tried to maintain its lead as the Gibraltar on the north, and that he preferred to see the weak side of Spain.

On March 29 (1907), from Algeria through Ujda General Liote, began the process of the Moroccan occupation. As in 1907-08, the French conquered Shauia, Rabat and Casablanca, natural Spain wanted to expand Rif, but faced big obstacles.

It should be noted that after the Algeciras's Conference (1906), the kingdom of Spain took in Rif the development and construction of mines. In 1908, he began the construction mines and 20 kilometers from Melila the railway construction. Forced to work to oppose the expansion of the Spaniards military in the years 1908-10, although it was in vain.

By the agreement between France and Spain, concluded on 17 November 1910, the part of Morocco beef was given to Spain. Sultan of Morocco deprived from the right to appoint the heads in occupied territories without the consent of Spanish high commissioner located in Melilla. Despite the occupants' attempts to persecute and fear the population, people from Rif resisted them in a dignified way. In 1911, when France occupied Fes, Spanish people decided to expand its territories as well. In the summer of same year, the Spanish army moved deep inside the country from Ceuta to Tetouan and from Larach to region populated by Jibal tribes, where they faced big opposition from one of most powerful tribes of Jibal-from Arus. After a year they occupied Tetouan. At the same time, in 1912 France and Spain reached an agreement. Through this agreement Spanish Kingdom seized the north and north-west part of Morocco, and representative of Sultan – "caliph" was appointed in Tetouan. They also seize natural resources.

The aggressors wanted to influence tribes of beni (Banu) Uriagil (Uriaghil) Commander 'Abd al-Kerim al-Khatabi recruitment. Benny Uriagil was Rif's north-eastern the biggest tribe and most powerful military point of view. Spaidars were invited to 'Abd al-Kerim's sons, of whom Muhammad was the head of the chief judge Melila and its surroundings, but after 2 years arrested. The second brother was sent to engineering school in Madrid, where he was adopted by the royals.

After World War I, the Spanish colonizers decided that it was time to conquer internal parts of Morocco. Time to invade the western part, and then maintain the peace and attack to east. In autumn (1920), the Spaniards took Sheshauen and carried out the raid in Rif, which was accused of being 'Abd al-Kerim al-Khatabi. Then Beni Uriagil's tribal leader began preparations for armed struggle, although he was poisoned Spaniards. Campaign against aggressors headed by 'Abd al-Kerim al-Khatabi eldest son of Muhammad. It can be said that marched against to Rif in 1921. On July 18, near Anval Spaniards defeated in the war. After 6 days of fighting (July 21-26) the Spaniards suffered defeat again. General silvester committed suicide. Riffians captured 1264 occupant. On August 5-6, the militants destroyed 50 kilometers from Melila near Ariut swith army Navarro and approached Melila. Since the end of the XV century Melila formally part of the Kingdom of Spain, Muhammad 'Abd al-Kerim got scared and did not interfere, because he didn't want the European countries to step in and thereby made a huge mistake. In September 1921, Muhammad 'Abd al-Kerim al-khatabi invited kabirs-tribal representatives and called for unity in their fight against the aggressors. It was decided to create a national government. The National Assembly was held on September 19, which declared

Rif's an independence, 'Abd al-Kerim command and he was awarded the title of Emir. Rif's tribes formed the United Republic ("Al-Jumhuriya ittihadiya li-kaba'il ar-Rif"). Meeting declared a capital city Ajdir, approved and adopted the constitution of the Republic and the flag under which the legislative body of the National Assembly. He was secretary of the President of the Republic. Government composed of interior and defense ministers, who also performed the duties of the president of the republic. His advisor was the premier - Minister of Foreign Affairs, Finance and Trade Ministers' functions. Meeting future plans were developed and announced a general mobilization of the population. A army of course, led by President Muhammad, however, was transferred to the western front, brother of Muhammad (the same Mahammad) and to the east to Muhammad by himself. Riffians obstructions caused by opposite party. They were well trained and had distinguish exceptional fighting skills. Their only weak point was the lack of medicines and lack of air. Nevertheless, Riffians total winning, thus giving a crystal example of Maghreb's countries. This is why France was frightened and found a reason to fight against young republic.

After the First World War, the French part of the country remained recalcitrant mountainous and desert areas, what the French called spots. A separate Taza, whose tribes have established a connection between elected leaders and the military have begun to fight. Liote goes according to plan, the French three years to the subordination Rif. In 1923, they unsuccessfully attacked Taza from Meknes and Fes side. In addition, a sizeable river valley Uergi was provoking. The valley is performing the function of the border and most importantly out of the Rif being supplied with bread. Rif neighboring tribe of beni Zarval were attacked by occupants. The rebels retreated, although they moved to the side of a large part of the tribe. Despite French efforts failed to involve the Spanish conflict. After Biban battle (1925) Riffians sided with the tribes for the most part. On June 18, took France-Spain's secret conference for the Rif. According to the conference, both countries should cooperate and monitor the shoreline. It was also established cancel arms trade.

Spain was not ready for a new war yet, and therefore only offered the blockade. In addition, he refused to change the borders. It should be noted that Spain was just Rif from time to time agree to recognize the autonomy. French occupants were going to do, they sent spies. Despite the repression, more and more tribes went on to Rif side. They spread rumors that the president of the Republic was a German agent.

On 27 June 1925, the French occupied the Bab-Mizab and Tsuli-Branes territories and moved on the Rif hands. After the July 20 attacked and gradually weakened, eventually was terminated on September 20. 'Abd al-Kerim al-Khatabi tried to bring peace, but the Primo de Rivera said that he had no right to conduct negotiations as a rebel in any given state. Invaders 'Abd al-kerim imprisonment imposed in exchange for a reward. On September 30, under the command of French general Buash attacked Taza, three days after the Spaniards took Sialha's district. Ajdir the rebels were forced to leave the capital. At the same time, they are losing their allies, however, continued guerrilla fighting. In 1926 the Spaniards attacked Riffians in Tetouan district. During winter all three sides - France, Spain and Rif preparing for spring. The shoot was not suspended Tetouan. They attacked al-Husemas. Riffians headquarters was laid in Targist ("Tarjist"). In March, the rebels were defeated in Tetouan region.

At the same time, in Ujda existing tripartite conference was held, which decided the fate of the Rif. On May 27, 'Abd al-Kerim al-Khatabi occupants surrendered. He left Morocco with his family, his uncle and brother (total 23 people). Although Rif defeated, they left a big mark on the country's history.

Chapter VI "The rise and fall of the Filali country" should refer to Sharif's state relations with western European countries and the processes that have helped or hindered the contrary, including the strengthening of the Union, which had played a crucial role in determining its future. Finally, XIX century onward created in the world situation, in particular in the imperialist countries are increasingly strengthening, Morocco led to a loss of independence, as reflected in the same chapter, the background of the relationship with Europe. Given the events chronologically, beginning from the heirs of the sultan Ismail with the restoration of independence.

Especially notable Ismail's grandson, Sidi Muhammad III, who was able to various religious centre and makhzan's relations. He overed Arabain tribes' Abda, Ahmari, Rehamna, and then entered in Marrakesh. Sidi Muhammad filling the treasury capital markets and imposed taxes on some goods separately; cut the new money; transformed the new army, by which part of the coastal area. 15 thousand abids to equip new weapons preserved and repositioned; several Berber tribes have relied on the holy war on the tribes of the Arabian Ahsen. In addition, sultan Sidi Muhammad III was interested in the development of shipbuilding. He tradesmen, specially assigned shipbuilding bringing material. In 1764-65, sultan founded on the Atlantic coast port Mogador-in Arabic Suveira ("Fortress"), which was intended for the Europeans free trade area and were transsahara - gold, ivory and black slave trade. Suveira backyard was rich with black sugar, which changed kararis marble 1×1 -on. Mulai Muhammad also took care of Rabat-Sale, larach, Anhpa and Fes. He made the "red city" capital again and opening in Larach the match production factory. During the government of Muhammad, Maghreb expanded relations between the two countries and the Middle East. In the ports of Sharifs northern European merchants appeared, which made trade agreements with the sultan. Pilgrims has increased in Arabia. He married the daughter of Saikh Surur - Sharif of Mecca. In this period American appeared on the "red land" for the first time. Mulai Muhammad entered in the history of Morocco as religious, educated and the builder sultan.

At the end of the XVIII century, strained relations with neighboring Spain, detention of the arrest Spanish consuls by sultan Yazid (1790-92) in Tangier and in Larach and Mogador by the arrest of two monks. At the same time, in Morocco western European countries led to the country's economy collapses access, the sovereign is weakening.

Later, after Yazid became sultan his brother Sulaiman the same Slimani, who supported science. In addition, he had established peace in the country and which is essential for decreased taxes. A few days before his death, Sulaiman named Mulai 'Abd al-Rahman as his legatee. The new sultan tried to rectify the situation. He tried to create a financial system and the establishment of Wahhabism. Morocco are making used imperialist forces, which of course have a negative impact on the country's future.

In 1830 the occupation of Algeria influenced Morocco as well. France wanted its colonies rounding. Sultan 'Abd ar-Rahman (1822-59), helped the Muslim insurgency in the head 'Abd al-Kadir (1832-42), as a response to the French invaded Morocco. The sultan's army was defeated at the battle of Wadi Isl. Only the intervention of England, "thanks" to the country temporarily retained its independence. "Sharif's empire" "weakened state" could not stand the pressure. In 1845, finally established Algerian-Moroccan borders.

Over the time, more and more strengthened the Europeans powers in Morocco's domestic and foreign affairs. Country could not stand the attack of imperialists and was forced to open the way for foreign capital. At the same time, the gradual increase of the European population. In 1880 the conference was held in Madrid on the initiative of the Kingdom of Spain, which is directly related to Morocco. Spain is particularly concerned

about France's claim to the region Maghreb's this part. According to the conference of the convention, which was signed by 11 countries (in 1881, it joined Russia as well) foreigners had the right to buy property in Morocco and in the service of their subjects, including Moroccans protection, which further contributed to increasing foreign agents. Of course, the sultan Hassan I (1873-94) did not want to be dependent on any one country. He sent young people to study abroad. All the efforts of sultan was in vain. Morocco was doomed to failure. At the end of the XIX century, in the first place of country economy was England, France second, third and fourth Spain and Germany. It should be noted that the Moroccan sultans were forced to carry the fight simultaneously on two fronts - insurgency against the western expansion and Berbers.

In 1900, France and Italy signed the agreement, according to which France promised to Italy Vilayet of Tripoli (it belonged to the Ottoman Empire) and Cyrenaica. In exchange, Italy, said that it was not opposed to the entry of French in Morocco. Later, in 1901-02 the sultan 'Abd al-'Aziz has forced an agreement with France, which gave him the opportunity to input the army in Morocco. Sultan reforms in the effort failed. At the same time, the growing European debt. In April 20 (1902) agreement between the French army and police has been able to build up its military and customs. He was taking the arrests and prosecution of the perpetrators themselves. In addition, the French have taken to the frontier commissioners, who moved his hand to control the border regions. During the world distribution period, France was not easily able to conquer the country. Consent was necessary in a number of states who have promised to act freely in exchange for various forms of compensation.

At the same time, the sultan 'Abd al-'Aziz deprived of the control of the treasury, which had negatively affected by some renegade tribal grovel. The international situation was exacerbated by the recession Morocco crisis (1905, 1909 and 1911). Further enslavement of country from imperialists was also promoted by conference of Algecira, which was conducted due to German initiative. The conference has regulated 1905 conflict between France and Spain. German efforts to weaken the links between its major rivals – England and France were unsuccessful. So Germany couldn't strengthen its positions on the behalf of France.

It should be noted that agreements adopted by the Algeciras's conference opened in Morocco State Bank, which is controlled by France, Spain, England and Germany. It also abolished the slaves trade and most importantly, Spain - France had a new police station, the tax system and organizing the work of state institutions. 1907-08 years, several Moroccan town was occupied by French troops, which naturally caused discontent among the population. In 1909, Spain began the conquest of the region Rif, which worsened the situation in the country. As noted above, on March 30, 1912, sultan Haphiz (1908-12), signed a decree of protectorate in Fes, and on 27 November 1912, France - Spain's negotiations on the basis of Morocco's northern and extreme southern part of Spain's hands. France was awarded the country's 80% territory and its population is approximately 90%, Tangier an international zone (by England control), where sat the sultan representative - "mandub". French territory, power passed to in the hands of General-resident Liote, the High Commissioner of the Kingdom of Spain ruled the area. Sultan Muhammad V (1927-53/1955-62) are no longer taking decisions independently. From the very first days of the occupation, has begun a rebellion against the invaders. The situation became so tense that sultan al-Haphiz was forced to abandon his brother's throne 'Abd al- Aziz favor. Despite the fact that it was constantly a protectorate regime to determine the status of the disputed Tangier. For Spain it had an economic significance, since it is geographically situated in close proximity, which could Maghreb's ties with other countries.

In 1930s years Morocco launched a new wave of anti-colonial movement, led by young patriots. During World War II, after the capitulation of France Morocco, moved to in the hands of fascist Germany and the military ships sheltering in the territorial waters of Morocco, was represented by the German air base airfields. They have taken food and raw materials from the country. Spain took advantage of the French, "weakening" misappropriated Tangier and joined his area. At the same time, the United States has intensified. He was able in Morocco, Algeria and the states under the government kept its consulates, which provided contacts. On the way to 1941 - Murphy agreed that the USA - has provided food and industrial products, including fuel input as well. The World War II broke ties with the Moroccan metropolis, which had a positive impact on the economic. Local production and create new local industrial sectors, which improved the condition dwellers. United States began anti-colonial speech against the regime. The situation has changed considerably after the end of World War II. The French continued to proceed to active attacks. Imperialists showed big cruelty against people of Rabat and Fes. The creation the League of Arab States (in March 22, 1945) and later, in 1947-48 (in Cairo) National-liberation committee of the North African was influenced on the movement. The repressions and terrors, despite the non-stop demonstrations, strikes. The French have tried to stir up ethnic tensions and the emergence, Berber-Arabs controversy, but people became more united and hungry for independence. Occupants were also openly accusing the government of country in treachery and oppression of the population. In 1950, sultan Ben Yusuf sent a memorandum to the French government. In order to ease the tense situation, the French government decided to invitations to Moroccan sultan en France. Despite the sultan ceremonial welcome and hospitality, the situation has not changed. French authorities thought that the time was not yet achieved the independence of Morocco. By sultan scare, constantly French president threatened Berbers by the citizens and by means of killing and destroy. General resident Juen formed a new cabinet, thus increasing the power. He seized the Moroccan sultan ring, edited some "Dahir" and outlined a plan for a new government. The sultan refused to accept the newly appointed ministers and said that the decree of February 27 was false.

In August 1953, the French government launched a coup, which was being prepared for a long time. Muhammad V Ben Yusuf was deposed and sent into exile in Madagascar and the sultan declared his relative, the traitor Ben Arahpa (1953-55), which led to a new wave of tensions. The French were forced back to the Ben Yusuf. As a result, on March 2, 1956, the same year on April 7, France and Spain recognized Moroccan independence. On October 29, Tangier declaration was agreed by the international regime. In August 1957, King Muhammad V received titles and began the revival. The dynasty of Filali was restored. Conclusion thus, in XVII-XVIII centuries the ongoing social - economic, political and cultural processes played an important role in the development of "Sharif's country future". Sharifs suffered lot of fights with Arab - Berber tribes. Alawites' sultans took out Morocco from difficult situation. They have somewhat overcome feudal backwardness and restored country's prestige in the international arena. But unlike their predecessors, thanks to the efforts Mulai Ismail (1672-1727) has improved since the severe social background and what is most important, created a real army, which Ismail removed the bills and returned the country lost territory. Without "regenerate sultan" Ismail policy category, there would be no "Sharifs' State". In addition, Ismail revived trade, opened the doors to foreign traders, which left the Moroccan economy, both positive and negative signs.

After Ismail's death, strength of Morocco became turbulent and especially from XIX century strengthened the Europeans impact of domestic and foreign policy, which ended with the loss of country independence. Only

national-liberation struggle of the Moroccan people regained its independence, which facilitated the Riffians zealous fight.

In addition, the Kingdom of Morocco, as one of Maghreb economic and religious-cultural centre is still the centre of attention. The northern part -"Mecca" of Maghreb endured many trials."Red city", which gave the country's modern name, still retained its value. As for Rabat, with its exciting history and rich monuments, still attracts the attention of scientists. The country's southern region of economical centre - Meknes fourth capital city, now in the shade.

The cities which were founded centuries ago, still remain as economical, political, religious and cultural centre and play a big role in the country's development and life.

literature:

1.Kartsivadze T., Rabat the center of Arabian Maghrib, THE EAST AND CAUCASUS #1, TBILISI 2003, გვ. 88-91.

2.Kartsivadze T., The city of Marrakesh (From the history of the Arabian Maghrib), THE EAST AND CAUCASUS #2, TBILISI 2004, გვ. 127-130.

3.Kartsivadze T., SHARIFS' MOVEMENT AND FOUNDATION OF TOWN FES IN MOROCCO, PERSPECTIVE-XX1, # 4, TBILISI 2002, გვ. 136-137.